sosyoloji dergisi

JOURNAL OF SOCIOLOGY

26. 2013/1
SAYI | ISSUE

ISSN 1304 - 2998

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

ISTANBUL UNIVERSITY FACULTY OF LETTERS

Yayın Kurulu

Yücel Bulut
İsmail Coşkun (Dergi Sorumlusu)
Orhan Gürbüz
Enes Kabakcı
Oya Okan
Ayşen Şatıroğlu
Hayati Tüfekçioğlu

Hakem Kurulu

Ali Rıza Abay, Yalova Üniversitesi
Ahmet Cevat Acar, TÜBA
Alparslan Açıkgenç, Yıldız Teknik Üniversitesi
Yusuf Adıgüzel, İstanbul Üniversitesi
Ali Akay, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Gediz Akdeniz, İstanbul Üniversitesi
İsmet Akova, İstanbul Üniversitesi
Hasan Alacacıoğlu, İstanbul Üniversitesi
Syed Farid Alatas, Singapur Üniversitesi (Singapur)
Abdurrahman Aliy, İstanbul Üniversitesi
Köksal Alver, Selçuk Üniversitesi
M. Tayfun Amman, Marmara Üniversitesi (Emekli)
Sibel Arkonaç, İstanbul Üniversitesi
Mahmut Atay, Selçuk Üniversitesi
Medar Atıcı, Galatasaray Üniversitesi (Emekli)
Cemil Aydın, University of North Carolina (ABD)
Mustafa Aykaç, Marmara Üniversitesi
Ayşe Azman, Mersin Üniversitesi
Süheyla Balcı Akova, İstanbul Üniversitesi
Levent Bayraktar, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Mehmet Ali Beyhan, İstanbul Üniversitesi
Faruk Bilici, Institut national des langues et civilisations oriantales (Fransa)
Faruk Birtek, Boğaziçi Üniversitesi
Veysel Bozkurt, İstanbul Üniversitesi
Yücel Bulut, İstanbul Üniversitesi
Yaşar Bülbül, İstanbul Üniversitesi
Sevim Cesur, İstanbul Üniversitesi
Nilgün Çelebi, Muğla Üniversitesi (Emekli)
Ahmet Çiğdem, Gazi Üniversitesi
Didem Danış, Galatasaray Üniversitesi
Andrew Davison, Vassar College (ABD)
Besim Fatih Dellaloğlu, Sakarya Üniversitesi
Yves Déloye, Sciences Po Bordeaux (Fransa)
Hayati Develi, İstanbul Üniversitesi
Beylü Dikeçligil, Erciyes Üniversitesi
Ayşe Durakbaşa, Marmara Üniversitesi
Teoman Duralı, İstanbul Üniversitesi
Çiğdem Dürüşken, İstanbul Üniversitesi
Sema Erder, Marmara Üniversitesi (Emekli)
Nevin Güngör Ergan, Hacettepe Üniversitesi

Fatma Güliz Erginsoy, Mimar Sinan GSÜ (Emekli)
Ayça Ergun Özbolat, ODTÜ
Zeynep T. Ertuğ, İstanbul Üniversitesi
M. Fikret Gezgin, Beykent Üniversitesi
İştar Gözaydın, Doğuş Üniversitesi
Aydın Gülan, İstanbul Üniversitesi
Feza Günergun, İstanbul Üniversitesi
Dikmen Gürün, Kadir Has Üniversitesi
Tevfika İkiz-Tunaboylu, İstanbul Üniversitesi
Aynur İlyasoğlu, Marmara Üniversitesi
Emine İnanır, İstanbul Üniversitesi
Ümit İzmen, Özyeğin Üniversitesi
Enes Kabakcı, İstanbul Üniversitesi
Mustafa Kaçar, Fatih Sultan Mehmet Üniv.
Ahmet Kanlıdere, Marmara Üniversitesi
İhsan Kerem Karaboğa, İstanbul Üniversitesi
Mehmet Karakaş, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Nedim Karakayalı, Bilkent Üniversitesi
Mahmut Karakuş, İstanbul Üniversitesi
Kurtuluş Kayalı, Ankara Üniversitesi
Mehmet Emin Köktaş, Türk-Alman Üniversitesi
Ayça Kurtoğlu, ODTÜ
Elise Massicard, IFEA (Institut Français d‟Etudes Anatoliennes)
Heinz-Dieter Meyer, State University of New York at Albany (ABD)
Oya Okan, İstanbul Üniversitesi
Niyazi Öktem, Doğuş Üniversitesi
Ferhunde Özbay, Boğaziçi Üniversitesi
Rahmi Deniz Özbay, Marmara Üniversitesi
Sait Özervarlı, Yıldız Teknik Üniversitesi
Oya Paker, Ege Üniversitesi
Yavuz Pekman, İstanbul Üniversitesi
Gert Pickel, Leipzig Üniversitesi (Almanya)
Nuri Sağlam, İstanbul Üniversitesi
Hüseyin Sarıoğlu, Trakya Üniversitesi
Ahmet Taşgın, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Korkut Tuna, İstanbul Ticaret Üniversitesi
Selahattin Turan, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Ahmet Ulvi Türkbağ, Galatasaray Üniversitesi
Pınar Ünsal, İstanbul Üniversitesi
Füsun Üstel, Galatasaray Üniversitesi
Nalan Yetim, Mersin Üniversitesi
Ünsal Yetim, Mersin Üniversitesi
Erol Yıldız, Alpen-Adria-Universität (Klagenfurt) (Almanya)
Robert Young, New York University (ABD)

İntihal Politikası

Yazar, Sosyoloji Dergisi'ne göndererek, makalesinin özgün ve etik standartlara uygun olduğunu, yararlanılan kaynakların atıflarının tam olarak yapıldığını ve basılmış yahut yayın aşamasındaki başka makalelerle benzerlik taşımadığını garanti etmiş olur. Bütün makaleler intihal açısından iThenticate programı kullanılarak taranır ve intihal içeren makaleler reddedilir.

Tarama ve İndeks Bilgileri

Sosyoloji Dergisi 01.06.2008 tarihinden itibaren, Sayı 16 (2008/1)'i kapsayacak şekilde, EBSCO SocINDEX ve EBSCO SocINDEX with Full Text (Tam Metin) tarafından taranmakta ve indekslenmektedir.

Sosyoloji Dergisi ProQuest CSA (Cambridge Scientific Abstracts) Sociological Abstracts tarafından Sayı 21 (2010/2)'den başlayarak taranmakta ve indekslenmektedir.

Sosyoloji Dergisi 02.01.2012 tarihinden itibaren, Sayı 22 (2011/1)'i kapsayacak şekilde TÜBİTAK ULAKBİM Ulusal Veri Tabanları (UVT) – Ulusal Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı (SBVT) ve Türkiye Akademik Dergi Portalı – Türkiye Akademik Atıf Sistemi (TAKA) tarafından taranmakta ve indekslenmektedir.

Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 26. Sayı, 2013/1, 105-144

Sosyal Hizmete Kültürel Yaklaşım: 2011 Van Depremi Örneği

Ömer Miraç Yaman* **ve M. Ali Akyurt****

Özet: Türkiye'de sosyal hizmet, toplumu modernleştirme hedefinin bir parçası olarak kurumlaşmış, toplumla ilişkisini de modernleştirme çabasının evrenselci varsayımlarına uygun olarak kurmuştur. Bu durumun sonucunda kültürün dil, din, adet, gelenek ve günlük alışkanlıklar gibi farklı cephelerinde, "evrensel" ve "modern" olmayan özelliklerin dönüştürülmesi, topluma sosyal hizmet götürülmesinde öncelikli görev sayılmıştır. Bu da, "yerel", "kültürel" ve "geleneksel" özelliklerin görülmemesi ve göz ardı edilmesi gibi sonuçlar doğurmuş, kültürel dokunun kavranamaması sebebiyle sosyal hizmet götürme sürecinde çeşitli aksaklıklar ortaya çıkmıştır. Bu makalede, sosyal hizmet alanında kültürel farklılıkların önemi, diğer sosyal bilimlerdeki ve sosyal teorideki tartışmalardan da destek alınarak ortaya konmuş, 2011 Van Depremi sürecinde bölgede yapılan sosyal çalışma sırasındaki gözlemler üzerinden, sözü geçen aksaklıklar ve bunların giderilme yolları gösterilmeye çalışılmıştır. Buna göre sosyal çalışmacıların, müracaatçıların dil, din, adet ve ihtiyaçlarını bilmesi ve bunlara saygılı davranması, onlarla "modernleştirici yabancılar" olarak değil "yardımcı tanıdıklar" olarak iletişim kurması gerekmektedir. Travma sonrası normale dönme sürecine ancak bölgedeki normal günlük hayatın kültürel kodları bilinerek katkıda bulunulabilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Kültür, Modernleşme, Türkiye, 2011 Van Depremi

Cultural Approach to Social Work: A Case Study of the 2011 Van Earthquake

Abstract: In Turkey, social work has been institutionalized as a part of the modernization aim, and its relationship with society has been organized according to universalist assumptions of this modernizing effort. As a result, with various aspects of culture such as language, religions, customs, tradition and daily life practices, transformation of "non-universal" and "pre-modern" qualities have been accepted as the primary aim of social work. This resulted in ignorance and indifference regarding the "local", "cultural" and "traditional" qualities, and created some defects and deficiencies in terms of social services. In this article, the importance of culture in the field of social work is underlined drawing support from discussions held in other social sciences and social theory. Based on observations collected during social work in the region short after Van Earthquake in 2011, we present the mentioned deficiencies and their probable solutions. Accordingly, social workers have to know and respect the applicants' language, religion, customs, and needs, and to communicate with them as "helpful friends" rather than "modernizing outsiders". Without knowing the cultural codes of daily life in the region, none can contribute to the post-traumatic normalization process.

Keywords: Social Work, Culture, Modernization, Turkey, 2011 Van Earthquake

* Öğr. Gör. Dr., Yalova Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Böl., omermirac@gmail.com.

** Arş. Gör. ve Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Sosyoloji Böl., akyurt82@gmail.com.

Giriş[***]

Türkiye'de sosyal hizmet literatürü incelendiğinde, kültür konusuna ancak dar bir çerçevede yer verildiği görülmektedir. Sosyal hizmetin, akademik bir disiplin olarak ortaya çıktığı ülke olan Amerika ile Türkiye'deki kurumlaşma süreçleri karşılaştırıldığında bu ilgisizliğe ilişkin bir ipucu yakalamak mümkündür. Amerika'da 1890'ların başında yaşanan ekonomik kriz ve yerel yönetimlerin faaliyetlerinin ağırlaşan şartlar karşısında yetersiz kalması gönüllü yardım örgütlerini ortaya çıkarmış, bu sivil toplum örgütlerinin sosyal hizmet faaliyetleri özellikle farklı kültürel kökenlerden gelip Amerika'ya yerleşen göçmen, kadın, zencilerin ve çeşitli türden hastaların yaşadıkları toplumsal sorunları hedef almıştır (Acar ve G. Ç. Duyan, 2003, s. 3; Barker, 1995). Devlet de sivil toplum örgütleri tarafından girişilen sosyal hizmet çalışmalarını bu örgütlerle eşgüdümlü bir şekilde desteklemiştir. Cumhuriyet Türkiye'sinde ise sosyal hizmet, tarihsel olarak sivil toplum örgütlerinden çok devletin girişimleri ile şekillenmiştir. Cumhuriyet'in ilk dönemindeki ideolojik önceliklerin de etkisiyle, sosyal hizmetlerin, bir toplumsal sorunun giderilmesinden çok, öncelikle bir modernleştirme vasıtası olarak algılanması söz konusu olmuştur. Bu öncelik sebebiyle sosyal hizmet disiplini, Türk modernleşme tarihine içkin olan halk-bürokrasi gerilimini bünyesinde taşımış; müracaatçıların kültürel özelliklerinin dikkate alınması çoğu zaman gereksiz bir çaba olarak görülmüştür. Türkiye'de son dönemlerde sosyal hizmet alanında çalışan ulusal ve bölgesel sivil örgütlerin çoğalmasıyla, kültürel farkların sosyal hizmet disiplini çerçevesinde yeniden ele alınması zorunluluğu belirginleşmiştir. Böylece, sosyal hizmetlerdeki mevcut "modernleştirici paradigma"nın, yerini farklı kültürleri tanıyıp kabul eden ve buna göre hizmet götüren bir paradigmaya bırakması mümkün olabilecektir. Bu makalede, söz konusu çerçeveden hareketle, sosyal hizmet geleneği içerisinde süregelen ve müracaatçıların kültürel değerlerine karşı mesafeli yaklaşımda

[***] Bu çalışmanın ortaya çıkmasına imkan veren Yalova Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Niyazi Eruslu, İİBF Dekanı ve Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ali Rıza Abay, Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencileri Ali Öztürk, Damla Tan, Fatih Orhan, Leyla Turgut, Mehmet Köseköy, Mehmet Nurullah Güzel, Muhammed Enes Temelli, Nuşin Deniz, Yüksel Ateş, Ebru Çiçek ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi öğrencisi Erhan Erdede'ye teşekkür ederiz. Van'da bize çalışmalarımız süresince yardımcı olan Van İl Sağlık Müdür Yardımcısı Necdet Turhan Bey ve şoförümüz Vezir Abi'ye minnettarız. Ayrıca metnin gerek oluşma sürecinde gerekse son aşamasında katkılarını bizden esirgemeyen İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. İsmail Coşkun Hocamıza teşekkürü borç biliriz. Yalova Üniversitesi İşletme Bölümü Arş. Gör. Onur Ünlü'ye de işletme alanında kültür konusunun nasıl ele alındığına ilişkin katkılarından ötürü teşekkür ederiz.

tezahür eden "kültürel mesafe" sorunu, 2011 Van Depremi sonrası bölgede gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamasından hareketle ele alınacaktır.

Sosyal Bilimlerde Kültür

"Kültür" sosyal hizmet disiplininin yakın komşuları olan sosyoloji, sosyal psikoloji ve antropoloji gibi sosyal bilim disiplinleri bağlamında önemli bir kavram olarak karşımıza çıkar. "Kültürel fark" konusu da, modern sosyal teorideki pek çok tartışmanın merkezinde yer alır. Sosyal bilimsel araştırmada, *araştırmacı özne*nin kendi biyografik, psikolojik, entelektüel ve sosyolojik şekillenişinden, *araştırma nesnesi*nin de yine çevresinden ve araştırmacıdan bağımsız olarak ele alınıp alınamayacağı sorusu, gerek öznellik – nesnellik gerekse normatiflik – değer yargısından bağımsızlık gibi tartışma eksenlerini kültürün alanına sokar. Bu disiplinlerde kültürün önemine dikkat çeken yaklaşım, belli bir toplumu anlamak için, o toplumun kültürünü tanımayı şart koşar.

Kültür konusu sosyolojide, bilhassa Alman sosyolojisinde derinlemesine araştırılmıştır. Alman sosyolog Max Weber'in temsil ettiği "anlamacı sosyoloji" (*verstehende Soziologie*) yaklaşımı sosyoloji disiplininde kültürü önemseyen yaklaşımların önemli kaynaklarından biri konumundadır. Weber örneğin dinin farklı dinlere mensup toplumlar tarafından farklı algılanmalarının ötesinde; aynı dinin, köylüler, zanaatkârlar, tüccarlar, soylular ve entelektüeller gibi farklı kültürel tabakalara mensup gruplar tarafından ne kadar farklı algılandığını ortaya koyar (Mannheim, 2004, s. 36). Hatta kültür kavramı sosyal bilimler için o kadar merkezidir ki, Weber'in sosyoloji metodolojisinin temel hareket noktası olan Heinrich Rickert, bu bilim öbeğini, kültürel tikellikleri merkeze koyarak "kültür bilimleri" (*Kulturwissenschaften*) şeklinde isimlendirir (Özlem, 2001, s. 53-66, 58-59).

İngiliz Kültürel İncelemeler Okulu da kültürün, ekonomi ve siyasete indirgenmeden, hem onlarla karşılıklı etkileşim içinde hem de özerk bir alan olarak ele alınıp incelenmesi gerekliliğini vurgular. Kültür, ekonomik-siyasi bağlamından koparılarak, bağlamsız bir yerellikle özdeşleştirilip otantikleştirilerek anlaşılamaz. Bu anlamda yerellik, kültürün siyaset ve iktisatla etkileşiminin gerçekleştiği farklı bir zeminden ibarettir; ne kadar farklı özellikler taşırsa taşısın, hiçbir kültür bu etkileşimden azade değildir. Bu okulun öncülerinden Raymond Williams'ın vurguladığı husus, kültürün belirli bir halkın ya da toplumsal grubun hayat tarzını ifade ettiği, fakat diğer bütün faaliyetleri belirleyip belirlemediği yani

"kurucu ruh" olup olmadığı tartışmasının ötesinde, daha geniş tanımıyla, bir topluluğun anlamlandırma ve sembolleştirme sistemlerini ifade ettiğidir. Buna göre kültür her şeyden önce ve öte, bir "anlamlandırma sistemi"dir. Bir toplumun dünyayı anlamlandırış biçimi, dışsallıklara nasıl anlamlar yüklediği ve sembolik ifade sistemiyle ilgilidir; dil, sanat, felsefe, gazetecilik, moda ve reklamcılık gibi alanlardaki bütün "anlamlandırma pratikleri"nde etkin olarak karşımıza çıkar (Williams, 1993, s. 11-12).

Bilgi Üretiminde Kültür

Bir toplumun kültürünün tanınması konusunda iki temel tartışma tespit edilebilir. Bunlardan, işin bilgi üretimi yönüyle ilgili olan ilki, sosyal bilimcinin bir toplumu tanımak için kullandığı kıstaslarının evrensel mi yoksa kültüre has mı olacağı sorusuyla bağlantılıdır. Bu tartışmada, bir tarafta dünya üzerindeki bütün toplumların, hepsi için geçerli tek bir evrensel kıstaslar kümesine göre tanınabileceği düşüncesi vardır. Bunun karşısında ise, bir toplumun ancak o topluma has bazı kıstaslara özel bir ağırlık verilerek tanınabileceği fikri yer alır. Norveçli sosyal antropolog Fredrik Barth, *Etnik gruplar ve sınırları* başlıklı sempozyum kitabına yazdığı girişte bu tartışma üzerinde ayrıntılı olarak durur. Barth burada, etnik grupların, dışsal olarak belirlenmiş kültürel özellikler üzerinden değil "kendilerine özgü kriterler" üzerinden tanımlanması gerektiğini savunur. Barth'a göre dil, lehçe, müzik, beslenme alışkanlıkları, aile ilişkileri gibi kültürel özellikler, yalnızca o grubun üyeleri olan bireyler açısından da anlamlı ya da önemli görüldükleri takdirde, bir etnik grup tanımlamasının parçası olabilir. Barth, dikkatimizi "gruplar arasındaki objektif farklılıklar"a değil, "bireylerin kendi kimliklerini tanımlarken kullandıkları unsurların neler olduğu"na çeker (Barth, 2001, s. 17-18). Amerikalı dünya tarihçisi Marshall Hodgson tarafından ortaya konan, uygarlıkların otantik ve emik (içeriden) tanımına ulaşma çabası da aynı doğrultuda anlaşılabilir. Hodgson'a göre herhangi bir uygarlık tanımı evrensel ve dışsal kriterlerle sınırlandırılamaz, ancak o uygarlığı meydana getiren iç dinamikler doğrultusunda şekillendirilirse anlam kazanır (Özdalga, 2009, s. 46-47). Örneğin yazının kullanılmadığı bir toplumu okuryazarlık oranına göre değerlendirmek mümkün değildir. Aynı şekilde bir toplumun temizliğine ilişkin kanaatimizi, su kaynaklarına erişim düzeyi ve hijyen anlayışı farklı olan bir toplumdan çıkardığımız temizlik ölçütleriyle oluşturamayız.

Kültürel bilgi ile evrensel bilgi arasında yapılan ayrım, bilgi sosyolojisinde

de karşımıza çıkar. Korkut Tuna'ya göre Batı'da üretilen bilginin geçerliliği, toplumun parçalı yapısı sebebiyle Batı toplumunun tamamının sorunlarını bile kuşatamaz, sadece bir toplum kesimiyle sınırlı kalırken, söz konusu bilginin Türkiye gibi bir toplumun sorunlarına cevap olması beklenemez. Batı'nın, elde ettiği konum, zenginlik ve çıkarları dünyanın geri kalan kısmıyla paylaşmazken, "bunları kazandırdığı söylenen bilgileri paylaşmak istemesi, üstelik bunları hazır, sistemleşmiş bir biçimde ve örgütler desteğinde sunması"ndaki çelişkiye dikkat çeken Tuna, bilginin, ait olduğu sosyal çevreden kopartılıp her yer ve zamanda geçerli sayılarak başka sosyal çevrelerde de kullanılmasının sakıncalarını göstermeye çalışır (2011, s. 12, 32, 38).

Hizmet Sağlamada Kültür

Sosyal hizmet, bilgi üretmenin yanı sıra, aynı zamanda sosyal politika ve işletme gibi hizmet üretmeye odaklanan bir bilimdir. Uygulamayla, hizmet sağlamayla ilişkili önemli bir tartışma, sosyal bilimcinin kendi bakış açısı ve değer yargılarının anlama sürecine etkisi, bir başka deyişle gözlemcinin, kendi kültürü ile araştırdığı topluluğun kültürü arasında kuracağı ilişkinin niteliğiyle ilgilidir. İki insanın ilişkisi aynı zamanda iki kültürün ilişkisi olarak düşünülebilir. Bu bağlamda, bazı sosyal bilimcilerin iki hususu fark ve kabul etmeleri sosyal teori tarihinde önemli bir aşamayı temsil eder: Toplumların mevcut gündelik dil ve doğal tutum dünyası (1) önemsiz sayılıp göz ardı edilemez ve (2) sosyal analizci tarafından düzeltilemez. Bu noktadan hareketle ulaşılan sonuç şudur: Yabancı bir kültürel sistemin parçaları olan inanç ve pratikler hiçbir şekilde eleştirel gözle değerlendirilemez. Bu sonuç en açık ifadesini etno-metodolojinin kurucusu sayılan Amerikalı sosyolog Harold Garfinkel tarafından ortaya konan "etno-metodolojik kayıtsızlık" ilkesinde bulur.

İngiliz sosyolog Anthony Giddens da bir hayat tarzı hakkında geçerli betimlemeler yapmanın ilkesel şartları olarak o hayat tarzının içinde yer almak ve dilini bilmek gerektiğine dikkat çeker. Giddens'a göre de her türden hermenötik çaba sosyal bilimlerin ayrılmaz bir parçasıdır. "Ancak, buradan, hayat tarzlarıyla ilişkili inanç veya pratiklerin eleştirilemeyecekleri sonucu çıkmaz." Giddens bu noktada Garfinkel'e göre daha ortada bir tutum takınır ve "inancın haklılığının eleştirel gözle değerlendirilmesi"nden vazgeçilmeden de, "inancın sahiciliğine saygı" duyulabileceğini, duyulması gerektiğini belirtir (2005, s. 441-442).

Klasik "sosyal bilimler" tasnifinde yer almasa da, ikisi de uygulama yönü

ağır basan disiplinler oldukları için, işletme disiplininde kültürün ele alınışını incelemek, sosyal hizmetin kültürle ilişkisini değerlendirme noktasında bize katkı sağlayabilir. Zira işletme de sosyal hizmet gibi, muhatabı olan insanlar üzerinde bir etki yaratmayı hedefler ve bu etkiyi inceleyip başarısını ölçebilir. Sosyal teoride kültür tartışmaları teorik kalma tehlikesini barındırırken, doğrudan sahada çalışması sebebiyle işletme disiplininin böyle bir lüksü yoktur. Kültürün işletme bilimindeki yerine baktığımızda, kültür ilgisinin bu disiplinde, "örgütsel davranış" ve "tüketici davranışı" gibi konular bağlamında ortaya çıkan pratik bir ihtiyaçtan doğduğu görülür. Özellikle çokuluslu şirketlerin yaygınlaşmasıyla bu işletmelerin yöneticileri, ister üretim isterse hizmet sektöründe faaliyet göstersinler, gelişmiş veya gelişmekte olan uluslardaki kültürel farklıkları daha fazla dikkate alma gereği duymuşlardır (H. Temizel, Turan, M. Temizel, 2008, s. 466). Kültürel farklılıklar, uluslararası işletmelerin ev sahibi ülkelerde karşılaştıkları zorluklardan en önemlisini teşkil etmekte, ev sahibi ülkelerde ne kadar değişik ve ana ülkeden farklı kültür varsa sorunlar da o kadar büyük olmaktadır. Uluslararası işletmelerin, sadece üstünlüğüne inandıkları kendi kültür ve kurallarını esas alıp etnik-merkezci bir tutum sergileyerek ev sahibi ülkede Amerikan ekolü, Alman ekolü gibi ekoller yaratmaya çalışmaları halinde, ülkede hiç beklemedikleri inatçı bir direnişle karşılaşmaları söz konusu olabilmektedir (Dinçer, 1998, s. 128'den akt. H. Temizel, Turan ve M. Temizel, 2008, s. 467). Nitekim günümüz uluslararası işletmelerinde, "global düşün, yerel davran" felsefesi uyarınca, diğer kültürlerle yaşamanın öğrenilmesi teşvik edilmekte, örneğin denizaşırı görevlere gidecek olan yöneticilerin seçiminde, "kültürel duyarlılık" ve "farklı kültürleri öğrenmek" istemek önemli bir kıstas sayılmaktadır. Seçilen yöneticiler ise, kültürle ilgili lisana ve alan araştırmalarını kapsayan, uzun süreli eğitimlere tabi tutulurlar (Mutlu, 1999, s. 32).

Yine kültür konusunu işletmecilik bağlamında tartışan Amerikalı psikolog Michael W. Morris ve arkadaşları, kültüre yönelik dışarıdan (etik) ve içeriden (emik) bakışların varsayımlarını ve çalışma yöntemlerini şu şekilde ayırır (Morris, Leung, Ames ve Lickel, 1999, s. 783'ten akt. Sargut, 2010, s. 87):

Özellikler	İçeriden Bakış	Dışarıdan Bakış
Tanımlayıcı varsayımlar ve amaçlar	Davranış, kültürde yaşayanların bakış açısından ve kendi anlayışları çerçevesinde tanımlanır.	Davranış, kültüre dışsal bir noktadan tanımlanır; sonuçların başka bir kültüre de aynı biçimde uygulanabileceği varsayılır.
	Kültürel sistem, çalışan bir bütün olarak tanımlanır.	Kültürel değişkenlerin belirli bir davranışın genel nedensel modellerine uygun olduğu varsayılır.
Bu görüşle ilişkilendirilen yöntemlerin tipik özellikleri	Araştırmacıların modellerinin dayatılmasını önleyecek biçimde gözlemlerin zengin niteliksek içeriklerle kayda geçirilmesi	Farklı kültürel konumlarda koşut işlemlerle değerlendirilebilecek dışsal, ölçülebilir özellikler üzerinde odaklanma
	Bir ya da az sayıda ortamın uzun süreli ve geniş bir biçimde gözlenmesi	Birden fazla, genellikle çok sayıda ortamın kısa sürede ve dar biçimde gözlenmesi
Tipik araştırmalara ilişkin örnekler	Etnografik alan araştırması; görüşme yöntemine ek olarak gözlem	Çok ortamlı araştırma, araştırılan kavramı algılama biçimini ve ilişkili değişkenleri ölçen araçlara verilen yanıtların çapraz olarak karşılaştırılması
	Araştırılan kavrama ilişkin olarak yerel düşüncelere pencere açan metinlerin incelenmesi	Belirli öğelerin etkisinin kültürler arasında değişip değişmediğini değerlendirmek üzere, kültürü deneysel bir manipülasyon olarak kullanan karşılaştırmalı deneyler

Türkiye Sosyal Hizmet Literatüründe Kültür

Gerek sosyal teorideki gerekse diğer sosyal bilimlerdeki kültür tartışmalarına kısaca baktıktan sonra kültürün sosyal hizmet disiplini içinde nasıl ele alındığına bakabiliriz. Diğer disiplinlerde kültür ekseninde yapılan tartışmaların çokluğuna karşılık, Türkiye'de sosyal hizmet literatüründe kültür konusunun ya bütünüyle tartışma dışı tutulduğu ya da sosyal hizmete yüklenen modernleştirme görevi doğrultusunda araçsallaştırılarak paradigmatik bir etkiden yoksun kılındığı görülmektedir. Aslında sosyal hizmetin, sadece kültür konusuna değil, sosyal bilimlerde yapılan teorik tartışmaların tamamına ilgisizliği söz konusudur. Bu durum, Emrah Akbaş'ın deyimiyle "sosyal hizmetin sosyal bilimler ile ikircikli ilişkisi"yle açıklanabilir. Akbaş'a göre sosyal hizmet "ulus devletin toplumu disipline edici aracı olmaya soyunduğu oranda statükonun sesi haline gelmiş"

ve "salt bir uygulama olarak kalmış"; uygulamaya sıkışması yüzünden de teorik ilgiler geliştirmek yerine sosyal bilimlerle "salt uygulamayı besleyen bilgilerle donanmak çerçevesinde" ilişki kurmuştur. Bu çerçevede, sosyal bilimlerde ortaya çıkan yeni yaklaşımlar karşısında, "geleneksel pozitivist yönelimini sürdürmeyi tercih etmiş" ve "ne tamamıyla sosyal bilimler içinde konumlanabil[miş] ne de sosyal bilimler dışında epistemolojik bir açılım getirebil[miştir]." Sosyal bilimsel birikimleri yetersiz bir biçimde uygulamaya aktarması çabası içindeki sosyal hizmet, çoğu zaman uygulamaya da yabancılaşmış; salt uygulayıcı olan teknisyenlikten kurtulamadığı oranda, uygulamada eşitlikçi ve adil bir pozisyon alamamış, uygulamadan ne bir toplumsal yarar ne de kuramsal birikime bir katkı hasıl olmuştur (Akbaş, 2007). Sosyal hizmetin teorik ilgisinin kısıtlılığına rağmen, kültürün Türkiye'deki sosyal hizmet literatüründe hiç ele alınmadığı da söylenemez. Ancak bu ele alış da, kültür konusunun sosyal çalışma uygulamalarını etkileyebilecek ya da yönlendirebilecek şekilde merkezi bir konuma konmasına dönük bir çaba olmaktan çok, neredeyse salt bir yok saymama tavrından ibarettir. Aşağıda, kültürü ele alan bu birkaç kaynak doğrultusunda sosyal hizmette kültürün yerine değinilecektir.

Fatih Şahin'in de belirttiği gibi, sosyal çalışmacının görevlerinden biri, birey ile toplum arasında uzlaştırıcı bir rol üstlenmesi ve uyum tesis etmesidir (1999, s. 60-74). 2010 tarihli Açıköğretim Fakültesi *Sosyal hizmete giriş* ders kitabına göre, bu süreç elbette sosyal çalışmacı için toplumun kültür yapısını çok iyi kavramak; coğrafi bölge, din, etnisite, mezhep, yaş, cinsiyet, medeni durum, siyasal görüş türünden farklılaşmalara göre ortaya çıkabilecek sosyal durumlara karşı duyarlı davranmak, yürütülecek sosyal çalışma boyuncu toplumun inanışlarına saygılı olmak ve gerektiği gibi müdahalelerde bulunabilmek gibi birtakım sorumlulukları da yüklemektedir (Şişman, 2010, s. 245).

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği tarafından 2008 yılında yayımlanan *Sosyal hizmeti tanımak ve anlamak* kitabında "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Sorumlulukları" başlığı altında sosyal çalışmacıların "kültürel yetkinlik ve sosyal farklılık" ile ilgili olarak şu noktalara dikkat etmeleri hatırlatılmaktadır:

> a) Kültürü, kültürün insan davranışı üzerindeki etkisini ve toplumdaki işlevini anlamalı; her kültürün güçlü yönleri olduğunu kabul etmelidir.
> b) Müracaatçının kültürü hakkında bilgi sahibi olmalı; kültürel farklılıkları kabul etmeli ve duyarlı olmalı; hizmetleri sunarken müracaatçının kültürünü göz önünde bulundurarak davranmalıdır.

> c) Sosyal farklılıkların doğasını ve ırk, renk, etnik ve ulusal köken, cinsiyet, yaş, medeni durum, siyasal görüş, dinsel inanç, cinsel tercih, zihinsel ya da fiziksel özür gibi farklılıklara yönelik baskıları anlamaya çalışmalı ve bu konuda eğitim programlarına katılmalı ve kendini geliştirmelidir (V. Duyan, Sayar ve Özbulut, 2008, s. 213).

Alanın önemli isimlerinden, Hacettepe (İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi) Sosyal Hizmetler Bölümü öğretim üyesi İlhan Tomanbay da Türkiye'de üretilen sosyal hizmet bilgisinin ve sosyal çalışmacılar tarafından yürütülen uygulamanın evrensellik ve yerellik tartışmaları bağlamında nasıl ele alınması gerektiğini incelemekte; bu konuda orta bir yolun izlenmesinin daha sağlıklı olacağı noktasında kanaat bildirmektedir. Öncelikli olarak üretilen sosyal hizmet bilgisinin yerel bir karakter taşımadığını, daha çok yabancı kaynaklardan ve yurtdışında uygulanan sosyal hizmet tecrübelerinden aktarılan bir bilgi birikiminin söz konusu olduğuna dikkatlerimizi çekmektedir. Bu noktada Tomanbay, Ziya Gökalp'in kültür-medeniyet ayrımına uygun bir şekilde, bilginin evrensel bir karaktere sahip olduğunu (Gökalp'in diliyle, *medeniyet* alanına girdiğinin) belirtmekte, uygulamanın ise yerelden beslenen ve yereli önceleyen bir yapı içerisinde (*kültür* alanında) var olması gerektiğini söylemektedir (Tomanbay, 1999, s. 89-90). Kısaca Tomanbay tek tek belli noktalarda sosyal hizmette –bilgi üretimi ve uygulama ayrımını yaparak ve ikinciyle sınırlayarak da olsa– kültürün öneminin altını çizmekte ve Türkiye'deki mevcut kültür körü sosyal hizmet paradigmasına birtakım eleştiriler getirmektedir. Bu ikiliği aşan bütünsel bir eleştiri ise, paradigmatik bir değişimi gerekli kılacaktır.

Biz bu noktada meselenin bir adım daha ötesine geçmenin; hem üretilen bilgi birikiminin hem de uygulama alanları ve konularının var olan yerel dinamiklerden hareketle belirlenmesi gerektiğinin altını çizmek istiyoruz. En azından bilgi üretimi ve uygulama arasında kolayca yapılan bu ayrımdan çok, bilgi ve uygulama arasındaki sıkı bağlara vurgu yapmak gerektiğini düşünüyoruz. Şüphesiz bahsi geçen bilgi üretim sürecinde insanlığın ortak mirası olarak günümüze ulaşan tecrübe ve birikimler değerlendirilecektir. Fakat bu bilgilerin, yerele uygulanması ya da yerelde tekrar üretilmesinin ötesinde, yerel kültürün kendisini 'kendince' anlamanın yolları aranmalı, hatta bu çaba yöntemleştirilmelidir. Bu yolla ulaşılan yeni bilgi birikimi ise, hem yerele 'layık' olan bir durumun ortaya çıkmasına zemin hazırlayacak hem de insanlığın ortak birikimine orijinal bir katkı yapabilmenin imkânı olarak belirecektir.

Yine alandaki bir diğer önemli isim olan, Ankara (Sağlık Bilimleri Fakültesi) Sosyal Hizmet Bölümü öğretim görevlisi Veli Duyan'ın Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği tarafından yayımlanan *Sosyal hizmet: Temelleri-yaklaşımları-müdahale yöntemleri* başlıklı kitabında, sosyal hizmetin bilgi kaynakları ve uygulama ilkeleri belirlenirken, çalışmanın yürütüleceği toplumun sosyal farklılıkları göz önüne alınarak bir üretim faaliyetine girişilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Yazara göre, sosyal çalışmacı her bir toplumun kendine has özgürlük anlayışını, sosyal haklar ile ilgili geleneklerini ve hayatın akışı içerisinde bu süreçlerin nasıl işlerlik kazandığını dikkate almak durumundadır (Duyan, 2010, s. 54-55). Bu süreç ise sosyal hizmet eğitiminin ilk aşamasından, lisans düzeyinden başlayan ve mesleki tecrübelerle de yoğrularak şekillenen bir şekilde biçimlenmelidir. Bu anlamda sosyal hizmet eğitimi ve uygulaması sosyal çalışmacıya; toplumun hemen her kesiminin deneyim, gereksinim ve inançlarını anlama-anlayabilme kabiliyeti kazandıracak; farklı kültür gruplarının sorunlarını ve güçlü yönlerini tespit etmelerine yardımcı olacaktır. Bu sayede sosyal hizmet müdahaleleri, karşılaşılan bireysel ve toplumsal sorunlar karşısında kültürel dinamiklerden beslenen ve aynı zamanda çözüm sürecinin yine kendi toplumsal gerçekliğinden hareketle geliştirilmesini önceleyen bir bilgi üretimini mümkün hale getirebilecektir.

Sosyal hizmet uygulamalarında temel amaç; toplumun belli noktalardaki ihtiyaçlarını karşılayabilmeye çalışmak ve daha da önemlisi toplumun bizzat kendi sorunlarını çözebilecek bir alt yapıya ulaşmasına zemin hazırlamaktır. Bu anlamda sosyal çalışmacı, her toplumun kendine özgü niteliklere sahip olduğunu bir an olsun aklından çıkarmayacak, toplumun yerel ve kültürel şartlarından hareketle bir çözüm örgütlenmesi içerisine girecektir. Sırasıyla inceleme, teşhis, hareket planı tespiti, uygulama ve değerlendirme şeklinde yürütülecek olan saha çalışması bu çerçevede belirlenecektir. Sonuçta toplum ile sorunları arasında çözüm ortağı olarak görev alan sosyal çalışmacı, daha kalıcı ve esaslı neticeler alınması noktasında başarı sağlayacak; bu sayede hem bireylerin ve toplumun sorunlarla başa çıkma kapasiteleri artmış olacak, hem de kültüre duyarlı bir sosyal politika geliştirilmesine katkıda bulunmuş olacaktır. Neticede soruna muhatap olan insanların kendi kültürleri ve dünya algıları ile çözüm üretildiğinde ihtiyaçlar karşılanmış olacak, sosyal işlev eksiklikleri ve gereksinimlerine hak edilen karşılıkta cevap üretilecektir (Kongar, 1972, s. 118-121; Şeker, 2009, s. 94; Özdemir, 2000, s. 100-110; Onat, 2001, 103-108). Aksi halde sosyal hizmet "modernleştirici" bir sosyal bilim alanı olmanın ötesine geçemeyecek;

sokak çocuklarına sadece hijyen kurallarını hatırlatan, aile içi ilişkilerde yaşanan sorunlarda kadın sığınma evlerini yahut sevgi evlerini tavsiye eden bir uygulama pratiğine doğru yol alacaktır:

> Sokak çocukları alanında faaliyet gösteren bir kurumun müdürü, son derece iyi ve insani bir niyetle, sokak çocuklarına "günaydın" demeyi, "dişlerini fırçalamayı" öğrettiklerini, çocukların daha "kibar" bir dil kullanmaya başladıklarını söylüyor ve bununla gurur duyuyordu. Bu müdür, farkında olarak ya da olmadan, bir uygarlaştırma/medenileştirme rolüne soyunmuş görünmektedir (Akbaş, 2003, s. 21).

Bunun yerine Akbaş'ın (2003, s. 21) da belirttiği üzere sosyal hizmet mesleği doğası itibariyle iyi bir kültür okuyucusu olmalı, kültürü dönüştürme ve yeniden kodlamanın ötesinde kültürel sembolleri ve dokuyu olduğu gibi anlamalı-kavramalı, bu çabayı bireysel ve toplumsal sorunların çözümünde merkezi bir faktör olarak kabul etmelidir.

Sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkma sürecinde etkin olan Batı sanayileşme süreci, tüm dünyada benzeri sorunları beraberinde getirmiş; kentleşme, ekonomik adaletsizlik ve dengesizlikler, kronik işsizlik, yaygınlaşan yoksulluk, aile yapısında yaşanan hızlı değişimler ve tüm bunların etkisiyle bir anaforun içerisinde kendini yeniden konumlandırmaya çalışan insan ve toplum yaşanan sürecin çözüm bekleyen kesimleri haline dönüşmüştür. Bu anlamıyla yaşanan sorun evrensel bir sorundur. Fakat bu sorunun her toplumda algılanış ve hissediliş biçimi farklı olmuştur. Tam da bu noktada tartışılması gereken şey, yaşanan ortak sorunlara ortak çözümler bulunabileceği yönündeki batılı paradigmadır. Neticede çoğu zaman bu söylem, pek çok sosyal bilim disiplininin yerlileşmesi ve bulunduğu topluma özgü bir dil üretebilmesi yönündeki girişimler karşısında engelleyici bir rol oynamaktadır. Tomanbay'ın da altını çizdiği gibi sosyal hizmet alanının Türkiye örneğinde yaşamış olduğu gelişim tecrübesi de benzeri bir kaderin kurbanı olmuştur. Bu açıdan hali hazırda sosyal çalışma uygulamasının Türkiye'de nasıl yürütülmesi gerektiği, kültürel kodlara ve olanaklara göre nasıl şekillenmesi gerektiği netlik kazanamamış, özgün tecrübeler ve denemeler gerektiği ölçüde yerel kavramsallaştırmalara dönüşememiştir (Tomanbay, 1999, s. 96-97).

Sosyal Hizmet ve Deprem

Deprem gibi afetler, insanın, kendisi ve sosyal çevresi (akrabaları, arkadaş-

ları…) ile sorunlar yaşamasına yol açar ve sosyal dengesini zaafa uğratır. Sosyal çalışmacı, yıpranan ilişkilerin ve bozulan dengelerin onarılmasında, yaşanan travmaya çözüm üretilmesinde etkin bir rol üslenecektir. Bu kapsamda; öncelikle çocuklar ve yaşlılar olmak üzere, bakıma muhtaç engelliler, depremde sakat kalmış yahut kalıcı rahatsızlık yaşayan hastalar, yetim ya da öksüz kalmış bireyler, deprem sonrası maddi ve manevi neredeyse her şeyini kaybetmiş insanlar sosyal çalışmacının konusunu oluşturmaktadır. Sosyal çalışmacı sahada yürüteceği çalışma boyunca üç hizmet şekliyle öne çıkacaktır: 1) insanlara yönelik sosyal sağaltım, 2) sosyal rehabilitasyon ve 3) sosyal bakım (Tomanbay, 2000, s. 124-127).

Bu çalışmalara ilave olarak sosyal çalışmacı sosyal dokuda yaşanan sorunların tamamına karşı bir duyarlık geliştirecek, gerektiği yerde danışmanlık hizmeti sunarak sorunların çözümünde yönlendirici olacak, kimi zaman da bizzat tespit ettiği sorunları ilgililere ulaştırmak suretiyle çözümün bir parçasına haline gelecektir (Tomanbay, 2000, s. 124-127).

Deprem sonrasında yaşanan sorunların başında, insanların depremin şok edici etkisi ile yaşamış oldukları psikolojik gelgit durumları gelmektedir. Genelde panik hali olarak ortaya çıkan geçici durum, kontrol edilip yönlendirilemezse zamanla sosyal ilişkilere zarar verecek bir hal alabilir (Şengün, 2007, s. 207-209). Bu noktada sosyal sorunları çözme adına yerel yönetimlerin ve merkezi devlet yapısının etkinliği öne çıkmaktadır. Özellikle deprem sonrasında toplumsal yapıda öne çıkan işsizlik, yoksullaşma, aile kayıpları, konut sorunu, en temel insani ihtiyaçlara ulaşamama vb. yoksunluklar insanların birbirleriyle olan münasebetlerinde birtakım yeni sorunların baş göstermesine zemin hazırlamaktadır.

Depremin meydana getirdiği travma tecrübesi insanlarda; korku, kaygı, suçluluk, öfke, gerginlik ve umutsuzluk gibi tüm dünyada ve toplumlarda aynı olan psikolojik tepkilere yol açabilmektedir. Fakat burada çoğu zaman gözden kaçırılan ve sorgulanması gereken şey, ortaya çıkan travmanın olumsuz etkilerinin her toplumda tek ve aynı yöntem izlenerek ortadan kaldırılabileceğine olan kesin inançtır. Kısacası değişik kültürel gerçekliklerde sorunlar büyük ölçüde benzer, çözüm yolları ise farklı olabilmektedir (Işıklı, 2001, s.108-110). Çözüm yollarının bu kültüre gömülü karakterinin akılda bulundurulması, afet sonrası yaşanan pek çok sorunun çözümünde sosyal çalışmacı için anahtar rol üstlenecektir.

Sosyal hizmetin uygulama sürecinde müracaatçıların, içinde yaşadıkları

toplumsal zemine yaslanan, kültürel farklılık ve zenginliklerden güç alan, her bölgeyi kendi sosyal gerçekleri özelinde biricik kabul ederek buna uygun bir sosyal hizmet uygulaması geliştirebilen bir çabanın öne çıkarılması gerekmektedir. Nitekim sanayileşme süreciyle birlikte dünya toplumlarının adeta ortaklaşa bir kaderi paylaşarak yaşadıkları yoksullaşma, kentleşme sorunları, ekonomik dengesizlikler, aile kurumunun değişime uğraması, bireyselleşme vb. pek çok sorun; dünya çapında bütünsel bir bakışı ve evrensel bir hizmet aklını zorunlu kılarken; aynı zamanda sosyal çalışmacının kendi toplumunda ortaya çıkan sorunlara üreteceği çözümlerin her aşamasında yerelden beslenen ve kültüre odaklı bir çalışma yürütmesini kaçınılmaz hale getirmektedir (Tomanbay, 1999, s. 96-97).

Depremden sonra sosyal çalışmacının karşı karşıya kaldığı konulardan biri de "çevre sağlığı"dır. Bu yüzden deprem sonrasında yürütülecek saha çalışmasında çevre sağlığı konusunda en azından giriş düzeyinde bilgi birikimine sahip olunması, sosyal çalışmacının sorun çözme kapasitesini arttıracaktır. Çevre sağlığı konusunda karşılaşılabilecek sorunlara çalışılan alanın yerel dokusuna uygun çözümler getirebilmek; yer, zaman ve kişi özelliklerine uygun pratik tavsiyelerde bulunabilmek son derece önemlidir. Bu da halkla sağlıklı bir iletişim kurulması gereğini pekiştiren bir husustur (Güler ve Çobanoğlu, 1994, s. 7).

Nihal Babalıoğlu'ya göre kişiler ve toplumlar afete çeşitli cevaplar verir. Afet sonrasında ortaya çıkan tipik psikolojik yanıtlardan biri olan afete bağlı strestir. Afet sonrası stres bozukluğunun pek çok göstergesi vardır. Bu reaksiyonlar genellikle dört başlık altında ele alınır:

> 1) Psikofizyolojik belirtiler: yorgunluk, baş dönmesi, bulantı, terleme, titreme, gastrointestinel yakınmalar vb.
> 2) Davranışsal belirtiler: uyku ve isteklerde değişiklikler, artmış madde bağımlılığı, aşırı uyarılmışlık, kolayca ağlama vb.
> 3) Duygusal belirtiler: anksiyete, depresyon, yas, irritabilite, bunaltı vb.
> 4) Bilişsel belirtiler: karar vermede zorluk, konfüzyon, konsantre olamama, dikkatin azalması vb. (2001, s. 131)

Bu tür vakalarla karşılaşıldığında sosyal çalışmacının hatırda tutması ve uygulamaya çalışması gereken birkaç husus, yürütülecek sosyal hizmet çalışmalarında kolaylık sağlayacaktır. Sosyal çalışmacı öncelikli olarak karşılaşmış olduğu bu gibi psikolojik tepkilerin normal birer kişisel reaksiyon olduğunun bilincinde olmalı ve bu gerçekliği, yaşanan afet durumunun kaçınılmaz bir sonucu olarak

kabullenmelidir. Dolayısıyla mağduru dinlemek ve konuşmasına imkân tanımak, yürütülecek sosyal çalışmanın merkezinde yer alır. Mağdur iç dünyasında yaşadığı sıkıntıları paylaştıkça rahatlayacak, karşısında kendi sorunlarını can kulağıyla dinleyen bir muhatap bulduğu için güven duyacaktır. Bu süreçte sosyal çalışmacı mağdura karşı olabildiğince anlayışlı davranmalı, anlatılanların bir kısmı çok anlamlı olmasa dahi iyi bir dinleyici olmaya ve hadiselere mağdurun gözünden/psikolojisinden bakmaya çalışmalıdır. Bu sayede mağdurun duygusal boşalımı sağlanacak, deprem atmosferinden-psikolojisinden çıkış kapısı aralanmış olacaktır (Babalıoğlu, 2001, s. 132-133; Arama Kurtarma Derneği, ts., s. 50-51; İşmen, 2006, s. 352; İleri ve Ali, 2001, s. 15-16; Aktaş, 2003, s. 43).

Depremzedelere psikolojik destek sağlayabilmenin yolu, fiziksel olarak onları desteklemekten geçmektedir. Fiziksel bakım afet durumlarında önemli bir psikolojik destek unsuruna dönüşmektedir. Bu anlamda hem depremzedenin kişisel olarak fiziksel durumunun iyileştirilmesi, hem de aile ve toplum olarak grup halinde depremzedelerin fiziksel ihtiyaçlarının karşılanıyor olması uygulanacak moral destek programlarına ciddi katkı sağlayacaktır (Babalıoğlu, 2001, s. 136).

Bu anlamda örneğin Avrupa'da Kilise kurumu acil durumlarda ve afet dönemlerinde topluma manevi destek sağlamak amacıyla sosyal hizmet çalışması yürütmektedir. Kilise'nin yürütmüş olduğu manevi sosyal hizmet uygulamaları, herhangi bir afet durumunda mağdurların sosyal hayata katılımlarını kolaylaştıran ve psikolojik sorunlarının çözümüne katkı sağlayan bir misyon üstlenmektedir. Özellikle bu çalışmalarda görev alan manevi terapistler, toplum içerisindeki saygınlıklarının kendilerine kazandırmış olduğu güçle de afetzedelerle daha yakın bir ilişki kurabilmektedirler. Bu çalışmalar sırasında manevi terapistler dini ritüellerden faydalanmakta, mağdurlara ibadet, ayin, tespih çekmek vb. çalışmalar yoluyla psikolojik fayda sağlama yoluna gitmektedirler (Seyyar, 2010).

Ülkemizde afet durumlarında yürütülecek olan psiko-sosyal destek programları en genel anlamı ile sosyal sağlığın yeniden tesis ve muhafazasını amaç edinmelidir. Bu kapsamda özellikle afetzede birey, grup ve toplumun sosyal sağlığına bir an önce yeniden kavuşabilmesi farklı disiplinler ve meslek uzmanlarının birlikte ekip halinde çalışması ile mümkün olabilecektir. Bu kapsamda, ülkemizde afet durumlarında görev alan sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişim ve eğitimcisi, psikiyatri uzmanı hekim, rehabilitasyon hemşiresi, iş

ve uğraşı terapisti, rehber öğretmenlerin yanında mutlaka ilahiyatçıların ve din görevlilerinin de çalışmalara dahil edilmeleri gerekmektedir (Demirel, 2000).

Deprem gibi afet durumlarında özellikler kırsal yerleşim bölgelerine yürütülecek sosyal hizmet çalışmalarında sosyal çalışmacının çalıştığı sahanın kültürel yapısını ve bölgesel farklılık ve ayrıcalıklarını bilmesi, afet sonrası yürütülecek faaliyetlerde olumlu neticeler verecektir. Hattı zatında sosyal çalışma mesleğinin her bölgeye ve yöreye göre değişen farklı uygulama biçimleri söz konusu olmalıdır. Öyle ki; sosyal hizmet çalışması yürütmek için çalışılan bölgede toplumun sosyo-ekonomik ve siyasi yapısı, kendine ait kültürel özellikleri ve hassasiyetleri, coğrafi konumun getirmiş olduğu imkanlar yahut kısıtlıklar, iklim koşullarının sosyal hayata etkisi, nüfus yoğunluğu ve dağılımı, toplumun yerleşim biçimlerinin yöreye ait özellikleri, halkın eğitim ve sosyal bilinç durumları tümüyle yürütülecek olan çalışmanın yapısını ve seyrini belirleyen sosyal bileşenler olarak sosyal çalışmacının karşısında durmaktadır (Tomanbay, 2000, s. 132).

Afet durumlarında özellikle deprem sonrası mağduriyetlerde erkeklere oranla kadınların daha yüksek oranlarda ve daha ciddi biçimlerde yaşanan kriz durumunda etkilendikleri noktasında bir görüş birliği söz konusudur. Kadınlara ek olarak özellikle bebeklerin ve çocukların, fiziksel engellilerin mağduriyetleri de önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır (Pincha, 2009, s. ix). Bu noktada sosyal hizmet uygulamasında, evrensel ve salt bir engelli ya da depremzede tanımının geçersizliğine değinmek gerekir. Daha doğrusu depremzedelik ya da engellilik, sosyal çalışmacının karşısına hiçbir zaman tek başına ve kavramsal bir kategori ya da ideal tipe uygun olarak çıkmaz. Örneğin bir depremzede, engelli olmanın yanı sıra yoksul, köylü, Zaza, Alevi, başörtülü, kadın, Türkçe ve okuma yazma bilmeyen biri de olabilir. Bu örnekte görüldüğü gibi, sosyal çalışmacı müracaatçının salt biyolojik, fizyolojik ya da psikolojik durumuna değil; sosyal, iktisadi ve kültürel açıdan nasıl bir konumda yer aldığına da dikkat etmek zorundadır. Sosyal hizmet alanında kültür konusunun ele alınma şekline bu şekilde değinilmesinden sonra genel olarak afet, özel olarak ise deprem konusunda sosyal hizmetin ne tür bir yaklaşım geliştirdiğine bakılması gerekmektedir.

Travma sonrası mağdurların normal hayatlarına geri dönmeleri sürecinde, her bir topluma ve bölgeye özgü kültürel anlayışların ve formların süreci kolaylaştırıcı etkisi söz konusu olabilmektedir. Bu anlamda Van depremi sonrasında sahada karşılaşılan en yaygın *travma ile başa çıkma arayışı*nı dine sığınma ve

karşılaşılan afet durumundan Allah'ın yardımı ile çıkma arayışı olarak gözlemlenmiştir. Nitekim yakınlarını kaybetmiş olanların ağzında "Allah benden daha çok sevmiş ki aldı" ya da "Allah'ın takdiridir" diyerek teselli aranırken; evlerini ve mallarını kaybetmiş olanlar ise "veren Allah alan Allah" diyerek yine süreci sabırla karşılamak gerektiği yönünde telkinlerde bulunmaktaydılar. Bu açıdan mağdurun travma ile başa çıkma sürecinde sahada çalışma yürüten sosyal çalışmacıların, toplumun kültürel boyutlarını ve inanışlarını iyi tanıyor olmaları; ilgili kültüre dayanan özel müdahale yöntemleri geliştirmeleri, travma sonrası psikolojik yardım ve rehabilitasyon çalışmalarında daha başarılı sonuçların elde edilmesine imkan tanıyacaktır (Akman ve Gündoğdu, 2002).

Deprem vb. benzeri tabiat olaylarını insanda ve toplumda meydana getirdiği sorunların üstesinden gelebilmek ve çözüm üretebilmek adına sosyal çalışmacı pek çok farklı konuyla yakından ilgilenmek durumunda kalabilmektedir. Van depremi boyunca sahada yürütülmekte olan çalışma boyunca çoğu zaman moral destek hizmeti sunmak, depremzedelerin yaşamakta oldukları maddi yoksunlukları ve aciliyet gerektiren ihtiyaçlarını karşılamak, barınma sorunları noktasında yetkililer ile mağdurlar arasında iletişimi ve bilgi akışını temin etmek, sağlık sorunları olanlarla ilgilenmek gerektiği noktada sağlık ekiplerini bölgeye ve mağdura sevk etmek, özellikle yiyecek ve giyecek ihtiyaçları konusunda var olan eksiklikleri çözmeye çalışmak ve ilgili makamlara düzenli veri akışını sağlamak, kimi zaman bedenen yardım dağıtım faaliyetlerinde bulunmak ya da bizzat bu faaliyetleri organize etmek ve mağdurlara insan onuruna yaraşır tarzda ulaşmasını sağlamak, deprem mağduru çocukların ve gençlerin bir saat dahi olsa afet psikolojisinden uzaklaşmalarına zemin hazırlayacak etkinlikleri planlamak ve icra etmek, gerçek ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi ve raporlaştırılması vb. pek çok farklı alanda çalışma yürütülmüştür. Bu anlamda, sosyal çalışmacı afet gibi olağanüstü durumlarda aynı anda pek çok farklı sorunla ilgilenmek, tamamına bir şekilde çözüm üretmeye çalışmak, dahası zihnen bu sürece hazır olmak durumundadır. Dolayısıyla sosyal çalışmacı karşılaştığı her sorunu öncelikle kendi sorunu olarak kabul etmeli, tamamına çözüm üretemese bile çözümün yollarını gösterecek bir rehberliği sürekli canlı tutmalıdır. Belki de sosyal çalışmanın saha boyutunun ne düzeyde kapsayıcı ve multidisipliner olduğu gerçeği de bu sayede netlik kazanmış olacaktır. Neticede deprem gibi afet durumlarında sosyal çalışmacı depremzedelerle kurduğu ilişkide savunuculuktan aracılığa, kolaylaştırıcılığa ve organizatörlüğe değin çok geniş bir

yelpazede hizmet sunmuş olacaktır (Özdemir ve ark., 2002, s. 15; Aktaş, 2000, s. 29; Aktaş, 2003, s. 39; Tomanbay, 2000, s. 131).

Kültürel Yaklaşımı Van Depreminde Sosyal Hizmete Taşımak

Van'a Giden Sosyal Çalışma Grubunun Teşkili

23 Ekim 2011 Pazar günü gerçekleşen Van Depremi sonrasında Yalova Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü bünyesinde bir Sosyal Çalışma Grubu oluşturulup bölgeye gönderildi. Bölüm Hocalarının ve talebelerin önerisiyle tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak, Yalova Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Niyazi Eruslu ve İİBF Dekanı ve Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ali Rıza Abay'ın himayelerinde teşkil edilen 12 kişilik grupta 2 hoca ile 10 öğrenci bulunuyordu. Van'a ulaşılmadan önce ön hazırlık mahiyetinde, travma sonrası stres bozukluğu, deprem sonrası rehabilitasyon ve sosyal hizmet literatüründen seçme metinler okunup tartışıldı. Van'da 26 Ekim 2011 Çarşamba - 3 Kasım 2011 Perşembe günleri arasında toplam 9 günlük bir çalışma yürütüldü, 4 Kasım 2011 Cuma günü ise geri dönüldü. Van'da kalınan 9 günün 7 günü Van'ın Merkez'e bağlı 9 köyünde, 2 günü Erciş İlçe Merkezi'nde geçirildi. Van'a gelindiğinde Van Valiliği, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve Van İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü (AFAD) bünyesinde kurulan Kriz Merkezi ile irtibat kuruldu. Çalışmalar Valiliğin tahsis ettiği araçla yürütüldü, yine Valiliğin tahsis ettiği ve okullar tatil edildiği için boş olan Van-Edremit Turizm ve Otelcilik Meslek Lisesi yurdunda kalındı ve yemekler de AFAD, Üniversite ve Lise yemekhanelerinde yendi.

Çalışma her gün ortalama olarak 7.30–21.00 saatleri arasında yapıldı. Her günün sonunda yapılan toplantılarda gün içinde yapılan çalışmalar değerlendirildi. Van'ın Merkez köylerinde yürütülen çalışma boyunca öncelikle Muhtar ya da İmam'la irtibata geçilip köyün hane sayısı, acil ihtiyaçlar ve taziyesi olan haneler belirlendi. Daha sonra sırasıyla taziyesi, yaralısı ve hastası olan haneler ziyaret edildi. Zaman kalırsa köydeki diğer hanelere de gidildi. Özellikle evlatlarını kaybeden ebeveynlerin psikolojik rehabilitasyona ihtiyaç duyup duymadığına ilişkin tarama yapıldı. Ayrıca köylerdeki çocuklara yönelik de rehabilitasyon çalışması yapıldı. Çocuklarla oyunlar oynanıp elişi ve resim çalışmaları yürütülerek çocukların birkaç saatliğine dahi olsa deprem psikolojisinden çıkmalarına yardımcı olunmaya çalışıldı. Çocuklara ve gençlere çikolata ve şeker dağıtıldı.

Psikolojik rehabilitasyona ihtiyaç duyduğu tespit edilen depremzedeler her günün sonunda Van AFAD bünyesinde bulunan Psiko-Sosyal Destek Masası'na bildirildi ve psikologlardan oluşan gezici ekiplerin ilgili kişilere yönlendirilmeleri sağlandı. Yine köylerde rastlanan acil vakalar da Van İl Sağlık Müdürlüğü'ne bildirilerek gerek ambulans gerekse Gezici Sağlık Ekibi'nin ilgili kişilere ulaşması sağlandı. Bütün bu çalışmalar sırasında karşılaşılan diğer sorunların çözümü için de Van AFAD'a günlük raporlar verildi. Erciş İlçe Merkezi'nde bulunulan 2 gün boyunca ise sivil toplum kuruluşlarıyla koordine bir şekilde yardım dağıtımı ve psikolojik destek alanlarında çalışmalar yürütüldü.

Van'da yapılan sosyal çalışmalar sırasında, sosyal çalışmanın nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin belli hususlar öne çıkmıştır. Bu hususlar "müracaatçının dilini esas almak" ve "müracaatçının ihtiyaçlarını esas almak" olarak iki ana başlık altında ifade edilebilir.

Müracaatçının Dilini Esas Almak

Sosyal çalışmacı ile müracaatçı arasında iletişim kurulabilmesinin temel şartı, sosyal hizmetin götürüleceği toplumsal zemini tanıyan ve hizmet verilecek *müracaatçının dili*ni konuşabilen sosyal çalışmacıların varlığıdır. Burada "dilini konuşmak" hem literal, lafzi hem de deyim anlamıyla kullanılmaktadır. İfadenin dar anlamına başlıca örnek, müracaatçının Türkçe, Kürtçe ya da Arapça gibi dillerden hangisini konuştuğunun dikkate alınmasıdır. Bu doğrultuda, gidilecek yerin Van'ın köyleri olduğu ve bu köylerde Kürtçe dışında dil bilmeyen insanların da bulunduğu dikkate alınarak, sosyal çalışma grubu oluşturulurken 12 kişi içinde 2 kadın ve 5 erkek sosyal çalışmacı Kürtçe bilen öğrenciler arasından seçilmiştir. Kaldı ki, müracaatçı Türkçe bilse de eğer anadili Kürtçe ise, onunla Kürtçe konuşulması kurulan iletişimi çok daha güçlü kılmaktadır.

Diğer yandan, modernleştirici bir sosyal çalışma bile müracaatçısıyla yeterli seviyede iletişim kuramadığı takdirde modernleştirme hedefine ulaşamayacaktır. Örneğin anadili Kürtçe olan ve Türkçe bilmeyen birine sosyal hizmet götürebilmek için Kürtçe konuşan bir sosyal çalışmacıya yahut en azından bir tercümana ihtiyaç duyulacaktır. Türkiye'de yaşayan herkesin Türkçe öğrenmesini sağlamayı öncelikli hedef olarak koymak ve sosyal hizmet götürmenin ön şartı olarak müracaatçının Türkçe bilmesini öngörmek; anadili Kürtçe, Arapça, Lazca vb. olup da Türkçe bilmeyenlere söz konusu hedef sağlanana kadarki "geçiş dönem"inde sosyal hizmet götürmemeyi kabullenmeyi gerektirecektir.

Geniş anlamda müracaatçının "dilini konuşmak" ise, *müracaatçının değerleri*ni veri kabul etmek olarak anlaşılabilir. Örneğin yabancı erkeklerin kadınlarla konuşması Van köylerinde pek hoş karşılanan bir durum değildir. Yukarıda dile getirdiğimiz sorun, burada da karşımıza çıkmaktadır. Köyde yaşayan kadınların yabancı erkeklerle de, kadınlarla konuştukları rahatlık ve açıklıkta konuşmalarının sağlanması sosyal hizmet götürmenin ön şartı ya da sosyal hizmetin öncelikli hedefi olarak konduğunda, söz konusu insanların acil ihtiyaçlarının karşılanması imkansız hale gelmektedir. Bu durumda müracaatçının mevcut değerlerinin modern değerlerle değiştirilmesi sosyal hizmetin temel hedefi sayılmamalı, sosyal çalışmacı müracaatçının değerlerini veri kabul etmelidir. Veri kabul etmek, benimsemek demek değildir; bunları değiştirme çabası içine girilecekse bile bunu bir sonraki sosyal hizmet çalışmasına bırakabilmektir. İlk ve acil sosyal çalışmada ve sonrasında gereken, en azından bu değerlere saygı duymak ve onları yaratan sosyal, kültürel, iktisadi ve dinî şartları açık yüreklilikle kavrama çabası içinde olmaktır.

Dolayısıyla Van köylerinde yaşayan halkın değerleri düşünülerek, sosyal çalışma grubunun 3 kadın ve 9 erkekten oluşturulması yoluna gidilmiştir. Nitekim karşılaşılan pratik durumda, köylerde karşılaşılan erkekler çadırların dışında, kadınlar ise ya bahçenin arka tarafında ya da çadırların içinde oturmalarıdır. Bunun da ötesinde, söz konusu kültürel zeminde, kadınların erkeklerle, hele yabancı erkeklerle konuşması teşvik edilmemektedir. Bu noktada modernleştirici yanı ağır basan bir sosyal hizmet anlayışının, kadınların özgürleştirilmesi türünden bir başlık altında, kadınların erkeklerle medeni bir şekilde konuşur hale getirilmesine öncelik verilmesi gerektiği gibi bir düşünceyi savunacağı düşünülebilir. Fakat bu durumun sosyal hizmeti, kadın müracaatçıların erkek sosyal çalışmacılara dertlerini açacakları belirsiz bir tarihe ertelemek anlamına geleceği açıktır. Dolayısıyla yürütülecek çalışmalarda görev alacak olan personelin özellikle geleneksel tutum ve değerlerin farkında olanlar ve en önemlisi bölge halkının dilini, dini inanç ve alışkanlıklarını, örf ve adetlerini bilen yahut bunlara aşina olanlar arasında seçilmesi çok önemlidir.

Müracaatçıların değerlerine uygun hareket etme konusundaki hassasiyetin neticesinin deprem sonrası yürütülen çalışmalar boyunca alındığı Van depremi üzerinden rahatlıkla söylenebilecektir. Çalışma grubundaki kızların özellikle depremzede kadınların ve çocukların psikoloji ve sağlık durumlarını tespite odaklanmalarının, bölgenin sosyo-kültürel yapısı göz önünde bulundurulduğunda

kadınların yabancı erkekler karşısında fizyolojik ve psikolojik sağlık sorunlarını serbestçe ifade etmeleri görece zor olduğundan dolayı, kız öğrencilerin yürütmüş olduğu çalışmanın önemli bir boşluğu doldurduğu gözlenmiştir.

Benzer sosyo-kültürel yapıya sahip bölgelerde yürütülecek yardım çalışmalarında ve psikolojik destek hizmetlerinde görev alacak personelin, halkın kültür kodlarını ve dini hassasiyetlerini ciddiye alan bir üslup benimsemelerinin, halkla kurulacak olan ilişkilerde önemli bir anlaşma ve buluşma zemini sağlayacağı açıktır. Aynı şekilde bölgede görev yürütmekte olan STK'lara da, bölgenin toplumsal yapısı hakkında kısa da olsa bir bilgilendirme toplantısı yapılmalı, sosyo-kültürel yapıya uygun bir çalışma yönteminin benimsenmesi teşvik edilmelidir.

Müracaatçının İhtiyaçlarını Esas Almak

Şüphesiz "müracaatçının ihtiyaçları esas almak"tan kasıt, daha geniş bir sahadaki uygulamalardır. Sosyal çalışmanın öncelikli hedefi, *sosyal çalışmacının zihnindeki ihtiyaçları* değil, *müracaatçının yapısal ihtiyaçları*nı gidermek olmalıdır. Bir sosyal çalışmacının evrensel ve genel bir müracaatçı kategorisi tahayyül ederek belli bir hedef belirlemesi sağlıklı görünmemektedir. Somut müracaatçıların kendileri için ihtiyaç gördükleri şeylerin ne olduğuna ilişkin hiçbir araştırma yapmadan, onların ihtiyaç algılarını hesaba katmadan, masa başında belirlenmiş hedefler belki gerçekleştirilebilir ama bu hedeflere ulaşıldığında, müracaatçılara götürülen sosyal hizmetin pek çok noktada beklenmeyen aksaklık ya da zaaflara yol açacağı görülecektir. Bu konunun en sıradan örneği olarak, Van depreminde de karşılaşılan, köylere ıslak mendil gönderilmesi verilebilecektir. Nitekim sosyal hayatlarında ıslak mendil kullanma alışkanlığı olmayan ve böylesi bir malzemeye ihtiyaç da duymayan bir sosyal zemine, kentli insanın ihtiyaç sıralamasında öne çıkan bir hijyen malzemesinin Van depreminde bölgeye gönderilmesi en anlayışlı ifade ile özensiz bir sosyal hizmet yaklaşımının bir ürünü olarak belirecektir. Dolayısıyla sosyal çalışmanın hedefi, müracaatçıdan bağımsız olarak şekillendirilmemelidir. Bu, sosyal çalışmanın dilinin, müracaatçıdan bağımsız olarak şekillendirilmemesinden sonra gelen ve onu tamamlayan ikinci adım olarak düşünülebilecektir.

Burada akla bazı itirazlar gelebilecektir. Bazen müracaatçının kendi ihtiyaçlarını kendisinin takdir edemeyeceği düşünülebilecektir. Örneğin bir köylü, travma sonrasında ortaya çıkan bazı psikolojik rahatsızlıklarının, uzman yardımı

olmadan da çözülebileceğini düşünebilir. Psikolojik rahatsızlığın da ötesinde, bir köylü kültürel durumuna göre, fiziksel bir rahatsızlık karşısında doktor yardımını reddedebilir. Fakat Türkiye'de kırsal nüfusun bugün içinde yaşadığı kültürel atmosfer düşünüldüğünde, ikinci türden bir yaklaşımla büyük ölçüde karşılaşılmayacağı, bilakis hastanın pek çok hastalıkla ilgili olarak doktora başvurma konusunda bizzat harekete geçeceği tahmin edilebilir. Özellikle psikolojik rahatsızlıklar karşısında bu sorunla karşılaşılması daha muhtemel görünmektedir.

Bu noktada Van'ın köylerinden birinde karşılaşılan bir örneği aktarılması meselenin daha iyi anlaşılması adına yerinde olacaktır. Van'ın bir köyünde karşılaşılan Murat Bey, üç çocuğunu ve eşini kaybetmiş, geriye sadece dokuz yaşındaki kızı kalmıştır. Kendisi, kızına annesinin ve kardeşlerinin hastanede olduğunu söylemiş, acı haberi henüz onunla paylaşmamıştır. Ayrıca kendisinin de travma sonrası stres bozukluğunun pek çok semptomunu taşıdığı gözlenmektedir. Her ne kadar daha önce köye gelen psikologlar kendisine kızına her ne pahasına olursa olsun gerçeği söylemesi gerektiğini telkin etmişlerse de, Murat Bey bunu yap(a)mamıştır. Daha sonra yapılan görüşmede, gelen psikolog ekibinin bilimsel ehliyetini kabul etmesine rağmen, onları kendisine yakın görmediğini, dolayısıyla onların tavsiyesini hayata geçirmediği öğrenilmiştir. Fakat gerek dil gerekse din alanlarında kendi yaklaşımına yakın hissettiği grubun aynı tavsiyede bulunması sonuç vermiştir. Murat Bey ve kızı ile birlikte mezarlığa gidilmiş, kendisi "yavrum annen ve kardeşlerin hastanede değil, bak burada annen yatıyor, burada şu kardeşin yatıyor, burada şu kardeşin yatıyor, burada şu kardeşin yatıyor" diye tek tek mezarları kızına göstermiştir. Mezarlıkta kısa bir Aşr-ı Şerif okunarak, sosyal hizmet götürülen kişinin hayatındaki mezarlık adabına uygun şekilde dini ritüeller yerine getirilmiştir.

Müracaatçının ihtiyaçlarının esas alınması, deprem sonrasında köylülerin hayatının kendi normaline dönmesinin olabildiğince hızlı bir şekilde sağlanmasıyla ilişkili düşünülmelidir. Bu normallik, ölüm karşısında yerine getirilen ritüellerden başlamaktadır. Ölülerini yıkamak, cenaze namazlarını kılmak, taziye ziyaretleri yapmak, mevlit okutmak, yemek dağıtmak gibi ritüeller deprem nedeniyle gerçekleşen ölümler sonrasında ancak kısmen yapılabilmiştir. Örneğin yürütülen sosyal çalışma boyunca köylerde taziyesi olan hanelerde yakınları vefat eden insanlarla tanışılıp ölenlerin ve geride kalanların durumu hakkında bilgi alındıktan sonra, kısa birer Aşr-ı Şerif ve dua okunmuştur. Bu sayede müracaatçılarla çok daha sağlıklı bir iletişim zemini yakalanmıştır.

Normalleşme Sürecinde Kültürün Önemi:
Sorun ve Çözümlerin Depremzedelerin Kültürünün İçinden Formüle Edilmesi

Normalleşme süreci iki boyutta ele alınabilir. Bunlardan ilki maddi şartlarla ilgilidir ve başlıca bileşeni barınmadır. Sıhhilik şartlarının sağlanması, bedensel hastalık ve rahatsızlıkların giderilmesi, sağlıklı gıdaya ulaşılabilmesi normalleşme sürecinin maddi yönünün diğer bileşenleridir. İkinci boyut ise psikolojik ve sosyal hayatın yeniden eski normaline dönmesi; kendi yeniden üretim mekanizmalarının aktif hale gelmesi olarak ifade edilebilir.

Maddi Açıdan Normale Dönme: Barınma ve Sağlık Sorunları

Barınma sorununun kısa vadede ve orta-uzun vadede farklı şekillerde çözülmesi söz konusudur. Kısa vadeli çözüm çadır ve konteynırlarla sağlanmaktadır. Çalışmalar sırasında ne yazık ki, çadırların çoğunun yağmur ve soğuk karşısında yeterli izolasyonu sağlama niteliğinden yoksun olduğu ve ısı yalıtımlı barınaklara ihtiyaç olduğu görülmüştür. Branda ve naylon, köylerde çadır ve barınak yapımında, yıkıntıların ve samanların üzerinin örtülmesinde, su geçiren konteynır ve çadırların üzerinin örtülmesinde vs. çok çeşitli işlerde kullanılmaktadır. Bu açıdan köylere branda ve naylon dağıtımı yapılmak suretiyle yaşanan çadır ihtiyacının da önüne geçilebilecektir. İnsan ve hayvan barınaklarının hammaddesi mahiyetindeki branda ve naylonun Van'da karaborsaya düştüğü müşahede edilmiş, Van merkezdeki esnafın bu konudaki insafsızlığına ilişkin şikayetlere rastlanmıştır. Karaborsaya düşen bu acil ihtiyaç malzemelerinin tespit edilip ücretsiz dağıtılması, bu mümkün olamadığında da piyasadaki arzının artırılması gerekmektedir. Ayrıca köylerde brandanın yanı sıra kazma kürek benzeri alet edevatın dağıtılması halkın kendi kendine organize olma kapasitesini artıracaktır.

Orta-uzun vadeli çözüm ise kalıcı konutların inşasıyla ilgilidir. Van depreminde özellikle kırsal alanda; köy, mezra gibi yerleşim birimlerinde konut yıkımlarının büyük çoğunluğunu kerpiç evlerin teşkil ettiği gözlemlenmiştir. Anadolu köylerinin pek çoğunda konut yapımında kullanılan kerpiç malzeme, Van'da da yöresel olarak en çok tercih edilen konut malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde kırsal alanda inşa edilen konutların dörtte üçü "kargir (yığma) duvarlı yapı" sınıfına girmektedir (Budak, Uysal ve Aydın, 2004, s. 209). Anadolu'da her bölgeye ve yöreye göre ufak tefek de olsa farklılıklar gösteren ve ait olduğu yörenin iklimine göre şekillenen ve genellikle kerpiç

malzemeden üretilen bu konut ve barınaklar aynı zamanda bölgenin kültürel anlamda temsiliyetini de içinde barındıran bir yöne sahiptir. 100 haneli köylerde bile bir ikiden fazla betonarme eve rastlanmamış, köylerin en zenginlerine ait evlerin bile kerpiçten yapıldığı görülmüştür. Bunda sosyo-psikolojik sebeplerin de rolü olabileceği gibi, kerpicin yazın serin, kışın ise sıcak tutan bir malzeme olmasının büyük payı vardır (Koçu ve Korkmaz, 2004).

Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca yaşanan depremlerden sonra tartışılan konuların başında yerleşim alanlarının yeniden tasarlanması ve modern mimari usul ve şekillere göre yeniden üretilmesi meselesidir. Nitekim Van'da yürütülen çalışma boyunca, bölge halkının, özellikle köy ahalisinin belki en öncelikli sorununun bir an önce kalıcı sağlam konutlara kavuşabilmek olduğu görülmüştür. Bu nokta da TOKİ'nin pek çok deprem bölgesinde yapmış olduğu konut çalışmaları bölge halkı tarafından takip edilmekte ve en kısa sürede kendi yerleşim bölgelerinde de benzeri uygulamaların tamamlanması istenmekteydi. Özellikle köy çalışmaları boyunca yapmış olduğumuz gözlemlerin bir neticesi olarak yine üretilecek konutlar planlanırken ve uygulanırken kültürel dokuyla uyumlu, ayrıca çözümlerin yerel yönünün gözden kaçırılmadığı bir sürecin takip edilmesinin daha sağlıklı neticeler hasıl edeceği gözlemlenmektedir. Nitekim binaları sağlamlaştırırken, geleneksel mimariyi, iklim şartlarını, sosyo-kültürel yapıyı beraber planlayarak çözüm üretebilmek çözümlenemez bir konu değildir. Bölgenin geleneksel mimarisinin yaşatılabilmesi için iyi bir konut planlaması, ciddi bir işçilik ve bölge halkının ihtiyaçlarına ve kültürüne yönelik esaslı bir çalışma ile bu sorunun üstesinden gelinebileceği mümkün gözükmektedir (Koçu ve Korkmaz, 2004, s. 9; Budak, Uysal ve Aydın, 2004, s. 211; Limoncu ve Bayülgen, 2005, s. 24-26).

Depremden sonra barınma sorunun çözümünde; gerek geçici çadır veya prefabrik temini gerekse kalıcı konut inşası sürecinde dikkat edilmesi gereken noktaların belki de en başında, mağdurlara, kendi kültürel yapılarına uygun ve ihtiyaç algısına denk gelen bir hizmet sunmak gelmektedir. Nitekim Türkiye'de yaşanan depremlerin neredeyse tamamından sonra; yerleşim planında yerelliğin göz ardı edilmesi, halkın yaşayış biçimine, maddi durumuna ve bölgenin iklim özelliklerine uyumsuzluk, hacim-alan yetersizliği gibi sorunlar, her iki aşamada da sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Deprem sonrası yapılan gözlemlerde de aynı sorunlarla karşılaşmıştır. Depremden hemen sonra bölgeye gönderilen deprem çadırları ve geçici kontey-

nırların metrekare bazında bölgenin aile yapısına cevap vermekte zorlandığına tanık olunmuştur. Zira bölgede özellikle kırsal alanda yaşayan aileler nüfus olarak ortalama 7 ila 10 kişi arasında değişen bir yapıya sahipken bu sayı çoğu kez daha fazla hane bireyinin birlikte yaşamak zorunda olduğu bir toplumsal yapıyı da içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla deprem sonrası hizmetlerin planlanması sürecinde, ilgili bölgenin yerel şartları ile birlikte aile yapısının ve yaşantı şekillerinin de dikkate alınarak birlikte yürütülmesi gerekmektedir.

Kalıcı mesken inşası bağlamında ise, yapı malzemesinin yerel iklimle ilişkisi özelinde, evrensel olarak geçerli olduğu varsayılan betonarme yerine kerpiç ya da alçı ile kerpicin karıştırılmasıyla elde edilen ve adını da bu iki kelimenin birleştirilmesinden alan "alker" gibi malzemelerin kullanımının gündeme getirilmesi önemlidir. Urfa Viranşehir'de önemli bir girişimin başını çeken Metin Yeğin'e ait şu sözler dikkat çekicidir:

> Ucuz olmasının asıl nedeni kerpiç elbette. İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Prof. Dr. Bilge Işık'ın önerdiği formülle yapıyoruz kerpiçleri. Deprem testlerinden başarıyla geçmiş bir formüldür. Betonarme evlere göre daha sağlıklıdır; betonarme evde yaşamak başınıza naylon poşet geçirmek gibidir. Kerpiç evler hava alır, içerisi koku tutmaz örneğin. Dışarıda sıcaklık 50 dereceyse içeride 25 derecedir, dışarısı sıfır dereceyse içerisi 18 derece kalabilir. Betonarme bir evle karşılaştırılamayacak kadar avantajlıdır (Tatlıpınar, 21 Mayıs 2011, parag. 14).

Bir başka önemli nokta olan hayvan barınağı konusu ise Erdentuğ'un Hasankeyf bölgesinde yürütülen konut çalışmaları üzerinden yapmış olduğu hatırlatmada ifadesini bulmaktadır:

> Köylülerin modern yapıtlara bir süre sonra ve zorlukla yerleştirilmelerinin ve hala noksan kalmış bir yerleşme nedeninin kökeninde köylüyü hayvanı ile birlikte (kültürel faktör) görememenin sonucu olarak evlere ahır eklentisinin yapılmamış olması başta gelmektedir. Ayrıca birçok kültürel, toplumsal ve grup psikolojisine ilişkin faktörler hesaba katılmamıştır. İşte bu tür bilgisizlik nedeniyledir ki, köyde hizmetliler faaliyetleri sırasında, çoğunlukla, toplum tarafında bir itiliş veya isteksizlikle karşılaşmaktadır (1971, s. 2).

Bu hususlar, Van depremi sonrası özellikle TOKİ tarafından uygulaması yapılacak olan yeni yerleşim bölgeleri içinde dikkat edilmesi gereken bir husus olarak karşımızda durmaktadır. Van köylerinde halkın büyük çoğunluğu hayvancılıkla uğraşmakta ve ahır ihtiyacı en az kalıcı konut kadar önemli bir

sosyal ihtiyaç olarak belirmektedir. Yine Van köylerinde her evin değişmez bir unsuru olarak faaliyet gösteren "tendir evi" de yürütülecek yeni konut yapımı sürecinde gözden kaçırılmaması gereken bir kültürel ve toplumsal öğe olarak belirmektedir. Nitekim "tendir evi" kırsal yerleşim için, hem ekmek ve bazen yemek yapılan bir mekan, hem kışlık birtakım erzakın depolandığı bir oda ve çoğu kez kadınların önemli sosyalleşme mekanlarında bir alan olarak önemli bir sosyo-kültürel zemine ev sahipliği etmektedir.

Barınma konusundaki kısa vadeli çözümün bir başka boyutu da banyo-tuvalet ihtiyaçlarının sıhhi bir şekilde giderilebilmesidir. Fakat bu ihtiyacın giderilmesinin, kültürel mahremiyet algılarına göre sağlanması gerekmektedir. Örneğin Van yürütülen çalışma boyunca bir köyde tuvalet ve banyo ihtiyacının karşılanması amacıyla, köyün meydanına bir konteynır ve çadır kurulduğu gözlenmiştir. Köylerin sosyal dokusu göz önüne alındığında özellikle köyün meydanında kurulu olan bir tuvaleti insanların ne kadar kullanacağı, özellikle kadınların bu konuda oldukça çekinceli bir tavır geliştiriyor olmaları çok normal gözükmektedir. Bu noktada mümkünse tuvalet ve banyo ihtiyaçlarının karşılanması aşamasında, köyün daha çevre bir bölgesinin tercih edilmesinin yararlı olacağı açıktır.

Buna paralel şekilde Gezici Sağlık Ekiplerinin köy meydanına gelerek sağlık ihtiyacı olanlara yönelik anons yapması yeterli olmamaktadır. Bazı köylerin birden fazla camiye sahip olacak kadar büyük, geniş bir alana yayılmış oldukları görülmüştür. Bu yetersizlik, söz konusu köyler için daha çok geçerlidir. Ayrıca doktorların hastalara normalde davrandıklarından daha iyi davranmaları da travma sonrası stres bozukluğu yaşayan bireylerle daha sağlıklı bir iletişim kurulabilmesi adına bir zarurettir. Mümkünse doktorların tek tek haneleri gezmeleri, hastanın ayağına hizmet götürülmesi gerekmektedir.

Psiko-Sosyal Açıdan Normale Dönme

Travma sonrası stres bozukluğuna örnek olarak Van depreminde müşahede edilen sorunlar; olayı elinde olmadan tekrar tekrar anımsama, uykuya dalmada veya uykuyu sürdürmede güçlük, çabuk sinirlenme, öfke patlamaları, suçluluk duygusu (kendini ya da başkalarını suçlama), duygulanımda iniş çıkışlar, çaresizlik hissi ve büyük acı hissetme olarak sıralanabilecektir. Bazı durumlarda, evladını kaybetmiş olan bir babanın cümlelerinde, içten içe duyduğu suçluluk duygusu gözlenmiş; bazen grubumuz tarafından yerine getirilmesi imkansız

taleplerde bulunma, çoğu kez de genel bir kızgınlık ve öfke hali, çalışma boyunca sürekli müşahede edilmiştir. Psikolojik sorunların tespiti ve travma sonrası psiko-sosyal destek açısından psikologlarla koordine çalışmanın gerekliliği açıktır. Fakat bunun ötesinde, sosyal çalışmacının psiko-sosyal anlamda normale dönme sürecinde, kültürel dokuya ilişkin dikkat etmesi gereken hususlar vardır.

Van köylerini kapsayan destek programı çerçevesinde gezilen neredeyse tüm köy hanelerinde karşılaşılan bir durumun, çalışma yürütülen alanda kültürel dokuyu bilmenin ne derece önemli olduğuna dair bize ipuçları sunmaktadır. Sosyal hizmet çalışması boyunca kapısı çalınan her hane sahibi ekibi ısrarla varsa evine, değilse çadırına davet ederek en azından bir çay ikram edebilmenin, yemek yedirebilmenin telaşında olmuştur. Ekip ise çoğu kez bu tutumun özellikle bölgenin yerel bir özelliği olan misafirperverlik anlayışından ileri geldiği düşünmüş, çoğu kez ikramları geri çevirmemeye gayret göstermiştir. Fakat daha sonrasında bu ısrarcı tutumun temelinde her ne kadar misafirperverlik duygusunun derin izleri var olmuş olsa da; daha başka bir ihtiyacın, sosyalleşme ihtiyacının ve normale dönme isteğinin de önemli bir tetikleyici unsur olduğuna kanaat getirilmiştir. Zira deprem nedeniyle köy içerisinde her hane kendi sorunları ile uğraşmakta, biri diğerine bir çay içmek için bile gidip gelememektedir. Oysa bölgenin kültürel yapısı göz önüne alındığında misafirliklerin, çay ziyaretlerinin özellikle kış mevsiminin zor geçtiği bir bölge olması hasebiyle komşuluk ilişkilerinin yoğun olduğu bir toplumsal zeminde, insanlar evlerinde misafir ağırlayarak, yedirip-içirerek eski günlerine dönmekte, adım adım normalleşmeye çalışmaktadır. Bu açıdan yine afetin mağduru olan insanların kültürel kodlarına uygun davranışlar geliştirebilmek, yürütülecek sosyal hizmet çalışmasında önemli faydalar sağlayacaktır. Kimi zaman bir bardak çay ikramına evet demek, bir saatlik bir psikolojik seanstan çok daha yararlı neticeler hasıl edebilmektedir.

Sosyal açıdan normale dönmenin temeli, sosyalleşme mekanlarından geçmektedir. Okul, sağlık ocağı, cami, taziye evi gibi mekanların daha sağlam yapılması, inşaat sırasında daha sıkı denetlenmesi veya depremden sonra hızlıca yeniden inşası zaruridir. Van'daki çalışma sırasında köy camilerinin hiçbirinin kullanılabilir durumda olmadığı görülmüştür. Camilerin çoğunun minaresi devrilmiş, hepsi hasar görmüş ve kullanılamaz hale gelmiştir. Zira deprem sonrasında camilerin sağlam ve kullanılabilir bir barınma alanı olması önemlidir. Örneğin Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'daki Selâtin camilerinin

muhacirler bir toplanma, barınma alanı olarak bir süre kullanıldığı bilinmektedir. Camilerin inşaatında, daha en baştan herhangi bir afet durumunda bu tür işlevler düşünülerek tasarlanmaları önemli olacaktır. Gözlemlenen bir diğer husus, köylerin pek çoğunda cami hasar gördüğü için ezan okunamadığıdır. Bu durumun köylüler üzerinde manevi durumları açısından olumsuz bir etki yarattığı, normalleşmeyi geciktirdiği açıktır. Köylerdeki (okul ve sağlık ocağı gibi) resmi binaların sağlamlığı da hem "güvenilir devlet" imajı hem de bu binaların afet durumlarında kullanılabilmesi açısından önemlidir. Halbuki okul ve sağlık ocaklarının da bir iki istisna hariç depremde kullanılamaz hale geldiği görülmüştür.

Köylerde barınma imkanlarının kısıtlılığından dolayı karı-kocalar da dahil olmak üzere aile üyeleri ayrı çadırlarda yatmak zorunda kalmakta, aile üyeleri bir arada bulunamamaktadır. Özellikle eşlerin birbirlerinden ayrı ortamlarda bulunmaları sebebiyle aile içi birtakım sıkıntılar artabilmektedir. Aile bütünlüğünün sağlanması, normalleşme sürecinde ciddi bir role sahiptir.

Yardım Malzemelerinin Toplanıp Dağıtılmasının Kültürel Boyutuna İlişkin Durum Tespiti ve Öneriler

Afet sonrası yardım malzemelerinin mağdur halka ulaştırılması sürecinde dikkat edilecek pek çok farklı husus bulunmakla birlikte, özellikle Van depremi sonrası yürütülen sosyal çalışma kapsamında kültürel yaklaşımının ne denli önemli bir özelliğe sahip olduğu fark edilmiştir. Bu anlamda yapılacak yardımlarda bölgenin kültürel yapısı, tüketim alışkanlıkları, temizlik ve yiyecek alışkanlıkları göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin Van köylerinde ıslak mendil neredeyse hiç kullanılmamaktadır. Çay kıtlama usulüyle içildiği için toz şeker kullanılmamakta ve fakat yüzlerce toz şeker paketi olmasına rağmen şeker ihtiyacının devam ettiği gözlenmiştir. Kış mevsiminin ağır geçtiği yerlerde ve özellikle depremin gerçekleştiği mevsim kış olduğunda yazlık elbise ya da yazlık ayakkabı yerine kışlık malzeme gönderilmesi yerinde olacaktır. Bu anlamda Türkiye'nin özellikle Ege ve Akdeniz bölgesinden gelen yardımlarda mevsimsel şartlar yeterince düşülmediği için binlerce kıyafet ve ayakkabının kullanılamaması gibi bir durumla karşılaşılmıştır.

Ayrıca gelen yardımların dağıtımı da ayrı bir organizasyonu ve disiplinli bir çalışmayı zorunlu kılmaktadır. Van depremi sonrasında bölgeye gelen yardımların genellikle adaletsiz bir şekilde dağıtıldığı göze çarpmış, bu yönde aksamaların

yaşandığı gözlenmiştir. Bu sorunun giderilmesine yönelik olarak, organizasyon ekibinde mutlaka sosyal çalışmacıların da yer alması gerekmektedir.

Yine yardımlar büyük oranda muhtarlar tarafından dağıtılmaktadır. Bazı muhtarların yardımları zamanında dağıtmadığı, beklettiği, bazı evlere ya da yakınlarına öncelik verdiği depremzedeler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Bu sebeple, yardımların devlet görevlileri tarafından dağıtılması ya da tamamıyla Valilik emrinde ve Valilik'le eşgüdümlü olarak çalışacak STK'ların bu alanda devreye sokulması daha uygun olacaktır. Bu sayede iltimasın önüne geçilebilecektir. Van'da yerleşik olarak görev yapan belediye çalışanları ya da polislerin yardım dağıtımında görev almaları, yakınlarına veya tanıdıklarına iltimas geçmelerine sebep olabilmektedir. Bunun için imam, jandarma eri ya da öğretmen gibi merkezden tayin edilen memurların yardım dağıtımında aktif rol alması ise bundan farklı olarak yardıma muhtaç insanlarla bir akrabalık ilişkileri bulunmaması dolayısıyla daha hakkaniyetli bir yardım dağıtımı mekanizması kurulmasına katkıda bulunabilecektir. Yine mahalle ve köylere yardım ulaştırılması sırasında nüfus kayıtlarının aktif olarak kullanılması gerekmektedir. Deprem ertesinde nüfus kayıtlarına acilen ulaşılıp aile reislerinin isimleri ve bakmakla yükümlü oldukları nüfus sayıları listelenip yardımların bunlara göre dağıtılması uygun olacaktır.

Ayrıca Van'da yerleşik bulunan sivil savunma elemanları, bizzat yaşanan depremin birer mağduru olmaları hasebiyle öncelikle kendi aileleri, yakınları ve tanıdıkları için üzülmekte ve doğal olarak onların ihtiyaçlarına yardımcı olmak istemektedirler. Aynı zamanda çevreleri tarafından da bu yönde bir baskıya maruz kalabilmektedirler. Bu durum göz önüne alındığında, yine iltimasın önlenmesi adına, Van depreminde Van Sivil Savunma elemanlarından ziyade çevre illerden bölgeye getirilecek ve aynı eğitimi almış olan Sivil Savunma Teşkilatı elemanlarının sahada çalışmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Bazı durumlarda yapılan yardımlar içinde katalitik soba olup tüp bulunmaması gibi bütünüyle irrasyonel olaylara da rastlanmaktadır. Yine çadırların üretildiği malzemelerin alev alma riski göz önünde bulundurularak (İzmit depremi örneğinde olduğu gibi), çadırlarda, olası yangın riskine karşı, gerek soba gerekse tüplü ocak kullanımı konusunda bilgilendirme yapılmalıdır.

Yardım kolilerine yardım yapanlar tarafından yazılan notların, deprem mağdurları üzerinde olumlu bir etki yarattığı görülmüştür. Bu notları okuyan depremzedelerin memnun oldukları, bu notları sakladıklarına şahit olunmuştur.

Örneğin Trakya'dan bir vatandaşın göndermiş olduğu bir çoraba iliştirilmiş olan "Cebimdeki 2 liranın 1 lirasıyla bu çorabı alıp size gönderiyorum." şeklindeki notun, depremzedelerin üzerinde toplumsal kardeşliğin hissedilmesi anlamında olumlu etki yarattığı gözlenmiştir.

Köylere yardım dağıtılırken köylerin yol üstündeki konumlarına, sapa olup olmamalarına özellikle dikkat edilmelidir. Bir köye coğrafi konumu nedeniyle, yani yolun sonunda kaldığı için yardım ulaşmadığı, gelen yardımların yol üstündeki diğer köylerde bittiği ifade ediliyor. Örneğin depremden sonraki 12. günde Topraktaş-Marmit köyünde 50'nin üzerinde konteynır olduğu görülürken Arısu-Almaşat köyünde 1 adet bile konteynır olmadığı görülmüştür. Zira bu gibi ihmal durumları, olumsuz propagandanın insanların nezdinde etkili olmasına zemin hazırlamaktadır.

Bu süreci aşabilmek adına depremin vukuunun hemen akabinde 2-3 kişilik mobil gruplar teşkil edilerek köylere gönderilmeli ve ihtiyaçlar tespit edilip merkeze bildirilmelidir. Bu anlamda her köye bir grup tahsis edilmeli ve aynı grup en az 15 gün boyunca aynı köyün durumunu takip etmelidir. Bu gruplar, olası felaket durumlarında Valilik emrinde ve Valilikle eşgüdümlü bir şekilde çalışacak sivil gönüllülerden oluşmalı ve hasar-tespit, arama-kurtarma, enkaz kaldırma gibi çalışmalardan farklı olarak sadece ve doğrudan gözlem yapmak, aksaklık ve eksiklikleri merkeze bildirmekle görevli olmalıdırlar.

Sonuç

Sosyal hizmet, diğer sosyal bilimlerle ve işletme gibi bilimlerle kimi ortaklık ve benzerlikler taşımasına rağmen Türkiye'de sosyal hizmetin, kendisine biçilen "modernleştirme misyonu" sebebiyle toplumun kültürüne yeterince duyarlı olmadığı görülmektedir. Psikoloji, sosyoloji ve sosyal teorinin yanı sıra işletme alanında –özellikle farklı toplumsal zeminlerde faaliyet gösteren uluslararası firmaların kültüre duyarlı ürünler çıkarmaları örneğinde olduğu gibi– farklı toplumların kültürel dokuları arasındaki farkların gereğince dikkate alındığı, fakat sosyal hizmet gibi sosyal çalışmacıların doğrudan müracaatçıların günlük hayatlarına müdahil olan bir alanda kültürel zeminin genellikle önemsenmediği gözlenmektedir. Bunda büyük ölçüde Türkiye'deki sosyal çalışmacıların müracaatçıları modernleştirme hedeflerinin öncelikli pozisyona konumlanması etkili olmaktadır. Bu hedef bir kenara bırakıldığında, sosyal çalışmacıların müracaatçılarla daha yakın ve samimi bir ilişki kurmalarının,

müracaatçıların kültürlerini tanıdıkları ve o kültüre saygı duyup yine saygılı bir şekilde hareket ettikleri oranda mümkün olabileceği ortaya çıkmaktadır. 2011 Van Depremi'nden dört gün sonra Van'ın merkez köylerinde yapılan çalışmalarda da bu doğrultuda bir deneme yapılmış, gerek dilsel gerekse dinsel açıdan müracaatçıların kültürel özellikleri bilinerek, bunlara saygılı davranılarak, hatta kimi zaman bunlara uygun aktif eylemlerde bulunularak, sosyal çalışmacı ile müracaatçı arasındaki ilişkinin kurumsallıktan ve ikincil ilişki olmaktan çıkarılıp birincil ilişkiye geçilmiştir. Sosyal çalışmacıların herhangi bir eğitme ya da modernleştirme amacıyla değil de, müracaatçıların kısa, orta ve uzun vadeli sorunlarının giderilip ihtiyaçlarının karşılamasına katkıda bulunmak için geldikleri hissettirildiğinde, müracaatçılar sosyal çalışmacıların, kendi kültürel özelliklerine yabancı ve saygısız olmadıklarını sezdiklerinde kendilerini sosyal çalışmaya açmakta, arada herhangi bir kurumsal mesafe kalmadan sosyal çalışma süreci başlayabilmektedir.

Deprem ve benzeri afetleri takip eden travma sonrası sorunlar karşısında normale dönme sürecinin hızlı bir şekilde yaşanması çok büyük önem taşımakta ve bu sürece de ancak bölgedeki "normal hayat"ın nasıl olduğu bilinerek katkıda bulunulabilmektedir. "Normal hayat" ise kültürel farklılıkların yansıdığı bir zemin olduğu için, normale dönme sürecine olumlu etkide bulunmanın yegane yolu, zaten yakın geçmişte bir travma geçirmiş insanlara ilave bir yabancılık yaşatmadan onların günlük hayatlarına "modernleştirici yabancı"lar olarak değil, "yardımcı tanıdık"lar olarak katılmaktan geçmektedir.

EXTENDED ABSTRACT
Cultural Approach to Social Work: A Case Study of the 2011 Van Earthquake

Ömer Miraç Yaman[*] and M. Ali Akyurt[**]

Introduction: Social Sciences and Culture

The role of culture in understanding societies constitutes an open debate. There are mainly two discussions regarding this issue: (a) The influence of the social scientist's own culture on scientific inquiry, and the relationship between cultures of subjects and objects of scientific inquiry, and (b) the criteria used to define a culture (especially if they are universal or particular). Regarding the first discussion, some social scientists' acceptance of following points constitutes a historical stage: Actual daily world of speech and attitude of a society (1) cannot be ignored, and (2) cannot be corrected by the social analyst. According to the American sociologist and founder of ethnomethodology Harold Garfinkel's concept of "ethnomethodological indifference", beliefs and practices which are part of a foreign culture cannot be evaluated in a critical manner. However, Giddens takes a more moderate way and distinguishes between "respect for the authenticity of belief" and "critical evaluation of the justification of belief", and puts forth the concept of "mutual knowledge" as a required means of relating different frameworks of meaning (2005, pp. 441-442).

Regarding the second discussion, while one party advocates that one single set of universal criteria can be used to define every society in the world, the other party argues a certain society can only be defined by criteria characteristic to itself. According to Norwegian social anthropologist Fredrik Barth, ethnic groups cannot be defined with the help of cultural qualities determined externally. Cultural qualities such as language, music, nutritional habit, family relations can be a part of a cultural definition of an ethnic group only if members of that certain group held them important. Barth draws our attention to "elements used by individuals themselves to define their identities" rather than "objective differences between groups" (Barth, 2001, pp. 17-18). American world historian

[*] Teaching Assistant Dr., Yalova University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Social Work, omermirac@gmail.com.
[**] Research Assistant and PhD Candidate, Istanbul University Faculty of Letters Department of Sociology, akyurt82@gmail.com.

Marshall Hodgson's effort to reach authentic and emic definitions of civilizations can be seen as a parallel attempt. According to him, the definition of a civilization cannot be limited to universal and external criteria, and would be meaningful only if it is formulated pursuant to its internal dynamics (Özdalga, 2009, pp. 46-47). For example, literacy rate in a society without writing system or conformity to modern/Western hygiene standards in a geography suffering from severe water deficit could not be proper criteria.

Culture has been problematized not only in social theory, but also in social science disciplines like psychology, sociology and business management. In sociology, especially in German sociology, culture is one of the main issues. Also the German alternative name for "social sciences" and "sociology" which reflect the French positivist-universalist discourse of the late 19th century is *Kulturwissenschaften* (sciences of culture) –as called by Heinrich Rickert– which reflects the central position of culture in social sciences (Özlem, 2001, pp. 58-59). In sociology of knowledge, even a distinction has been made between "cultural knowledge" and "universal knowledge" (Tuna, 2011, p. 12, 32, 38).

In addition, in the field of business management, culture plays again a great role especially in topics such as "organizational behavior" and "consumer behavior". Underlining certain common features between international firms –operating in different countries and cultural contexts– and social work agents, the importance of culture-sensitiveness of those activities comes to light in both fields. An American psychologist Michael W. Morris and his friends who discuss the issue of culture again in the business management context distinguish assumptions and methods used by external (ethic) and internal (emic) points of views to culture (Sargut, 2010, p. 87).

Cultural Competence in the Turkish Social Work Literature

In Turkey, despite the richness of discussions about culture in neighboring scientific disciplines, this issue is widely ignored in social work literature, or at most discussed in an instrumental manner. This indifference stems mostly from "ambivalent and indecisive relationship between social work and social sciences" as noted by Turkish social work specialist Emrah Akbaş (b. 1978). He explains this issue with the help of ideological and practical formation of the discipline in Turkey. In Turkey, social work has been institutionalized as a means used by the nation-state to discipline the society, and because of this

instrumental and narrow role given to social work, it has been organized as "pure practice" with very poor theoretical interests. This resulted in the continuation of traditional positivist tendencies, and in lack of both public good and theoretical accumulation (Akbaş, 2007).

However, it would be unfair to say there is no discussion about culture in social work literature in Turkey. In a book published by Turkish Association of Social Workers (*Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği*) in 2008, the issue of "cultural competence" is discussed under the title "Ethical Responsibilities of Social Work Specialists". Accordingly, a social worker should be informed about the culture of applicant, appreciate and sense cultural differences, and do social work taking the culture of the applicant into consideration. In addition, s/he has to try to understand the nature of "difference" and pressures based on differences (i.e. race, skin color, ethnical or national origin, religious belief, sex, age, civil status, political view, sexual orientation, mental or physical disability etc.). Therefore, social workers have to attend educational programs, seminars, classes, and workshops focusing on this issue, and improve her/himself (V. Duyan, Sayar and Özbulut, 2008, p. 213).

Also a leading social work specialist from the Department of Social Work (at Faculty of Economics and Administrative Sciences) from Hacettepe Univerisity, İlhan Tomanbay (b. 1948) discusses practices and knowledge produced by social workers in Turkey in the context of locality-universality debate. He advocates a moderate attitude in this issue. He criticizes the imported and "universal" nature of social work knowledge in Turkey, or at least its irrelevance to experiences in Turkey. He tries to make a distinction between the universal character of knowledge and the local character of practice (Tomanbay, 1999, pp. 89-90). Tomanbay's approach can be seen as a continuation of famous distinction –indeed an attempt of synthesis– between culture (timeless national values) and civilization (contemporary universal forms) made by Ziya Gökalp (1876-1924), a leading sociologist in the late Ottoman and early Republican period. In short, Tomanbay emphasizes the importance of culture in social work and criticizes current culture-blind social work paradigm existing in Turkey, at some points, but he does not improve his criticisms into their logical consequences and does not voice an integral or paradigmatic call for change.

Another leading specialist from the Department of Social Work (at Faculty of Health Sciences) at Hacettepe University, Veli Duyan (b. 1965), in his book

Social Work: Basics, Approaches and Intervention Methods (*Sosyal Hizmet: Temelleri-Yaklaşımları-Müdahale Yöntemleri*) published by Turkish Association of Social Workers, argues that social workers, while working in a certain society, have to consider characteristics of that society, i.e. freedom understanding, traditions regarding social rights, and their ways of operating in daily life practices etc. (V. Duyan, 2010, pp. 54-55).

The main aim of social work is meeting certain needs of a society, and more importantly, providing individuals the background to meet their needs by themselves. An individual's problem can only be solved, if social worker creates a solution within the cultural framework of that individual. Otherwise, social work cannot be anything more than a "modernizing" social science. For example, reminding hygiene rules to street children or advising women's shelter to women is not sufficient. Social work cannot operate without grasping the cultural texture in a society. A social worker has be to a fluent culture-reader, and to be able to understand cultural values, symbols, customs and habits as they are, rather than trying to transform and recode the mentioned culture (Akbaş, 2003, p. 21).

Applying Cultural Approach to Social Work in the Case of Van Earthquake

After the Van Earthquake on the Sunday of 23th of October, 2011, a Social Work Group consisting of 10 voluntary students and 2 professors had been formed under the Department of Social Work at Yalova University and sent to the region for 9 days. The group worked for 7 days in 9 villages of the center district of Van Province of eastern Turkey, and for 2 days in Erciş district. The group was highly supported by the Van Governorship, Van Yüzüncü Yıl University, Van Provincial Disaster and Emergency Directorate.

In villages, the group first got into touch with the headmen (*muhtar*) and prayer leaders (*imam*) in order to acquire information about number of houses, emergent needs and houses of casualties. Beginning with those houses, as much as possible houses were visited. In order to make communication with applicants easier, 3 of 10 students were female (esp. for women and children), and 7 of 10 were Kurdish native speakers (esp. for Kurdish native speakers knowing or not knowing Turkish). The importance of two main points came into appearance throughout the social work practices:

The first one is the necessity *to base on the language of applicants*, both in its literal and metaphoric meaning. Even as a modernizing attempt, social work will need this point as the basis of open communication between social worker and applicant. The prior aim or prerequisite of social work cannot be that everyone speaks one single national language. And in its wider meaning, *speaking the language of applicants* stands for behaviors appropriate to the cultural framework applicants share. For example, it is not accepted that unfamiliar males speak with female villagers. Women spend their time mostly inside houses, in this case, inside tents. Therefore, only female social workers could go in and communicate with female applicants. Therefore, social workers have to be aware of traditional attitudes and values, and respectful to religious habits and customs of the people in the region.

The second point is *to base on the needs of applicants* –not as formulated in minds of social workers but of applicants. Social workers should focus on *real needs* of concrete applicants (based on their perceptions) rather than universal needs of an abstract and general category of applicants (based on social workers' perceptions). The question is what applicants see as need for themselves. However, sometimes (for example temporarily because of post-traumatic stress disorder) an applicant cannot appreciate his/her structural needs. At this point, persuasiveness of social workers is mostly based on their intimacy, honesty, openness and communication capacity with applicants. During the field study, it was repeatedly observed that "different looking" social workers were perceived as unfamiliar and could not be convincing at any issue for applicants.

The cure after post-traumatic stress disorder necessitates normalization of daily life. And normal daily routine in this region contains many religious practices (Islamic rituals after death, prayer ablution and full ablution, listening call to prayer [*ezan*] and collective prayer 5 times a day in mosques or at least Friday Prayer once a week etc.). In the region, it is observed that almost every mosque and condolence house collapsed. Such cultural elements have priority in normalization efforts.

The Importance of Culture in Normalization Process

The normalization process has two aspects; (1) normalization of material conditions (shelter, access to healthy food, avoidance of diseases and illnesses, hygienic conditions) and (2) normalization of psychological and social life

which means active mechanisms of reproduction.

In short term, in order to build shelter for themselves, their cattle and stock of foodstuffs, villagers need sound canvas and nylon covering material, and wooden planks if possible. However, containers, ready tents and hand built shelters are only short term solutions because they have no sufficient isolation capacity under hard weather conditions in winter. Canvas and nylon were sold only at black market in the city center for abnormal prices.

In rural settlements, ¾ of houses are made of mud brick (*kerpiç*), and naturally majority of collapsed houses were also made of the same material. Most families in villages, even very rich ones prefer mud brick houses because of its high isolation capacity (mud brick keeps houses warm in winter and cool in summer) which is a high priority under heavy climatic conditions in the region. It is a fact that houses in villages had been built without technical plans drawn by civil engineers. This means with technical support, materials other than cement could also be used for housing construction which is more proper for the climatic conditions of the region. Another points which have to be taken into consideration in the re-construction process is that cultural and anthropological practices of daily life of men and women show some peculiarities in the region, and therefore some certain peculiar local places in and around houses are needed. For example, small rooms outside houses with a clay-lined oven (*tendir evi*) are inevitable places to store, cook, and socialize for women.

Cultural Aspect of Aid Collection and Distribution

Fair and just distribution of collected aids necessitates choosing the right agents, such as those who have leading roles in the distribution process; i.e. the headmen (*muhtar*), prayer leaders (*imam*), local religious leaders (*şeyh*), police men (of that city or another), military police, social work officials, doctors or NGO representatives. For those agents, having dense local relations brings both advantages and disadvantages in this process. It enables to know certain details regarding that locality, but also can lead to some favoritism.

The issue of locality is also important in the aid collection phase. Aids have to be arranged suitable to regional culture and consumption patterns; dress style, food & beverage habits, hygiene understanding etc. For example, villagers drink tea with cube-sugar rather than granulated sugar, they do not use refreshing towel, and do not wear summer dress in winter. It is observed

that small sincere notes –even if handwritten–on aid packages have positive impacts on moral conditions of applicants.

Conclusion

In Turkey, social work has been institutionalized as a part of the modernization aim, and its relationship with society has been organized according to universalist assumptions of this modernizing effort. As a result, at various aspects of culture such as language, religions, customs, tradition and daily life practices, transformation of "non-universal" and "pre-modern" qualities has been accepted as the primary aim during the social service. This resulted in ignorance and indifference regarding the "local", "cultural" and "traditional" qualities, and it created some defects and deficiencies in terms of social services. In this article, the importance of culture in the field of social service is underlined taking support from discussions held in other social sciences and social theory. Based on observations collected during social work in the region shortly after Van Earthquake in 2011, we tried to show the mentioned deficiencies and their probable solutions. Accordingly, social workers have to know and respect applicants' language, religion, customs, and needs, and to communicate with them as "helpful friends" rather than "modernizing outsiders". Without knowing the cultural codes of daily life in the region, nobody can contribute to the post-traumatic normalization process.

Keywords: Social Work, Culture, Modernization, Turkey, 2011 Van Earthquake

Kaynakça | References

Acar H. ve Duyan, G. Ç. (2003). Dünyada sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı ve gelişimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını), 14* (1), 1-19.

Akman, Y. ve Gündoğdu, M. (2002). Türkiye-Marmara depremi sonrası gerçekleştirilen psikolojik destek çalışmaları. *Journal of Qafqaz University, 9* (1), http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1028_325.pdf.

Akbaş, E. (2003). Kültürel sembollerini yorumsamacı bir bakış açısıyla okuma ve sosyal hizmet ilişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 14* (1), 20-24.

Akbaş, E. (2007). Bir disiplin aracı olarak sosyal hizmetler. *Sosyal Politikalar Dergisi*, 2; Sosyal Siyaset Kürsüsü, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/soyal_hizmetler.htm.

Aktaş, A. M. (2000). Kriz döneminde sosyal refah hizmetleri ve hizmet organizas-

yonlarının değerlendirilmesi. *Kriz Dergisi, 8* (2), 27-37.

Aktaş, A. M. (2003). Kriz durumlarında sosyal hizmet müdahalesi. *Kriz Dergisi, 11* (3), 37-44.

Arama Kurtarma Derneği (AKUT) (ts.). *Deprem eğitimi el kitabı*.

Babalıoğlu, N. (Şubat 2001). Afetlerde ruhsal yardım. (Ed.) Serdar Esin, Türkan Oğuzhan, Kader Cengiz Kaya, Toker Ergüder, Ayşegül Taylan Özkan ve İzzet Yüksel. *Afetlerde Sağlık Hizmetleri Yönetimi (24-28 Ekim 2000-Yalova) Kurs Notları* içinde (s. 130-146). Ankara: Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü.

Barker, R. L. (1995). Milestones in the development of social work and social welfare 1900 to 1950. *The social work dictionary* (3. Bs.), National Association of Social Workers (NASW) Press.

Barth, F. (Der.) (2001). *Etnik gruplar ve sınırları –kültürel farklılığın toplumsal organizasyonu–*. Ayhan Kaya ve Seda Gürkan (Çev.). İstanbul: Bağlam.

Budak, A., Uysal, H. ve Aydın, A. C. (2004). Kırsal yapıların deprem karşısındaki davranışı. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 35* (3-4), 209-219.

Demirel, S. (2010). Deprem ve psiko-sosyal destek programları. *Manevi Sosyal Hizmet*, (12 Mart), http://www.manevisosyalhizmet.com/?p=525, 27.12.2011.

Dinçer, Ö. (1998). *Stratejik yönetim ve işletme politikası*, 5. Baskı, İstanbul: Beta, s. 128'den akt. Handan Temizel, Erol Turan ve Metehan Temizel (2008), Küresel işletmecilikte ülkelerin sosyo-kültürel yapılarından kaynaklanan sorunlar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 459-474.

Duyan, V., Sayar, Ö. Ö. ve Özbulut, M. (2008). *Sosyal hizmeti tanımak ve anlamak*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.

Duyan V. (2010). *Sosyal hizmet: temelleri-yaklaşımları-müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.

Erdentuğ, N. (1971). Modernleşme çabalarında dikkate alınması gereken eğitim'e ilişkin temel hususlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 4* (1), 1-4.

Giddens, A. (2005). *Sosyal teorinin temel problemleri: Sosyal analizde eylem, yapı ve çelişki*. Ü. Tatlıcan (Çev.). İstanbul: Paradigma.

Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. (1994). *Afetler*. Ankara: Sağlık Bakanlığı.

Işıklı, S. (2001). Deprem ve travma, *Toplum ve Bilim*, 90, Güz, 105-113.

İleri, M. ve Ali, S. (2001). Deprem ve deprem psikolojisi, seminer raporu.

İşmen, A. E. (2006). Depremin psikolojik etkileri: daha az zarar görmek mümkün mü? *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16* (1), 349-362.

Koçu, N. ve Korkmaz, S. Z. (2004). Kerpiç malzeme ile üretilen yapılarda deprem etkilerinin tespiti. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 2. Ulusal Yapı Malzemesi Kongresi, 6-8 Ekim, İstanbul, s. 52-62 (ayrı basım, s. 1-11).

Kongar, E. (1972) *Sosyal çalışmaya giriş*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

Limoncu, S. ve Bayülgen, C. (2005). Türkiye'de afet sonrası yaşanan barınma sorunları. *Megaron Y.T.Ü. Mim. Fak. E-Dergisi, 1* (1), 24-26.

Mannheim K. (2004), *İdeoloji ve ütopya*. Mehmet Okyayuz (Çev.), 2. Baskı, Ankara: Epos.

Morris, M. W., Leung, K., Ames D. ve Lickel B. (1999). Views from inside and outside: integrating emic and etic insights about culture and justice judgment. *Academy of Management Review, 24* (4), 781-796.

Mutlu, E. C. (1999). *Uluslararası işletmecilik*, İstanbul: Beta.

Onat, Ü. (2001). Sosyal hizmet eğitiminde makro yaklaşım ve toplum organizasyonu. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 12* (3), 103-108.

Özdalga, E. (Ed.) (2009). *Tarihsel sosyoloji*, Ankara: Doğu Batı.

Özdemir, U. (2000). Sosyal hizmet uygulamasının genel çerçevesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 1 (10), 100-110.

Özdemir, U., Soykan, A., Doğan, S., Arıkan, R. N., Ayaz, H., Aygör, B., İnce, E., Küçüktepepınar, F. ve Kumbasar, H. (2002). Bir üniversite hastanesine sevk edilen depremzedelere yönelik multidisipliner ekip çalışması uygulamaları. *Kriz Dergisi*, 10 (2): 9-16.

Özlem, D. (2001). Evrenselcilik mitosu ve sosyal bilimler. *Sosyal bilimleri yeniden düşünmek* içinde (s. 53-66), Defter ve Toplum ve Bilim Ortak Çalışma Grubu, 2. Baskı, İstanbul: Metis.

Piaget, J. (1974). Need and significance of cross-cultural studies in genetic psychology. J. W. Berry ve P. R. Dasen (Ed.), *Culture and cognition: readings in cross-cultural psychology* içinde. Londra: Methuen.

Pincha, C. (2009), *Toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetimi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

Sargut, A. S. (2010). *Kültürler arası farklılaşma ve yönetim* (3. Bs.), Ankara: İmge.

Seyyar, A. (2010). Afetlerin kişiler üzerine psiko-sosyal etkileri ve manevî sosyal hizmet uygulamaları. *İstanbul'un afetlerden zarar görebilirliği–2010 Sempozyumu (4-5 Ekim 2010)*, İstanbul, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/30092010.asp.

Şahin, F. (1999). Sosyal hizmetin doğası ve paradigmaları. Nesrin G. Koşar ve Veli Duyan (Ed.), *Prof. Dr. Sema Kut'a armağan kitabı: yaşam boyu sosyal hizmet* içinde (s. 60-74). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Şeker, A. (2009) *101 soruda sosyal çalışma ve sosyal hizmetler*, Ankara: Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı (SABEV).

Şengün, H. (2007). Afet yönetimi sistemi ve Marmara Depremi sonrasında yaşananlar. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şişman, Y. (Ed.). (2010). *Sosyal hizmete giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.

Tatlıpınar, E. (2011). Metin Yeğin: Türkiye'nin ilk 'komünü' Viranşehir'de kuruluyor. *Akşam*, 21 Mayıs 2011, http://www.aksam.com.tr/ekler/pazar/turkiyenin-ilk-komunu-viransehirde-kuruluyor--42033h/haber-42033.

Temizel, H., Turan E., Temizel M. (2008). Küresel işletmecilikte ülkelerin sosyo-kültürel yapılarından kaynaklanan sorunlar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19* (1), 459-474.

Tomanbay, İ. (1999). *Sosyal çalışmayı yapılandırmak*. Ankara: Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı (SABEV).

Tomanbay, İ. (2000). Deprem, insan ve sosyal hizmetler. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 1*, Ekim, Ankara, 123-137.

Tuna, K. (2011). *Batılı bilginin eleştirisi üzerine*. (Gözden geçirilmiş 4. baskı) İstanbul: İz.

Williams, R. (1993). *Kültür*. Ertuğrul Başer (Çev.). İstanbul: İletişim